

Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека

БЕЛАРУСЬ

ПАРЛАМЕНЦКІЯ ВЫБАРЫ 28 верасня 2008 г.

Выніковая справаздача Місіі БДПЧ АБСЕ па назіранні за выбарамі

Варшава
28 лістапада 2008 г.

ЗМЕСТ

I.	РЭЗІЮМЭ.....	1
II.	УВОДЗІНЫ І СЛОВЫ ПАДЗЯКІ.....	4
III.	ПАЛІТЫЧНЫ КАНТЭКСТ	5
IV.	ПРАВАВАЯ БАЗА І ВЫБАРЧАЯ СІСТЭМА	6
V.	ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ.....	10
A.	ЦЭНТРАЛЬНАЯ ВЫБАРЧАЯ КАМІСІЯ.....	10
B.	АКРУГОВЫЯ І ЎЧАСТКОВЫЯ ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ	11
VI.	РЭГІСТРАЦЫЯ ВЫБАРШЧЫКАЎ.....	11
VII.	РЭГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ.....	12
VIII.	ПЕРАДВЫБАРНАЯ АГІТАЦЫЯ.....	13
IX.	СМІ.....	14
A.	Сітуацыя вакол СМІ.....	14
B.	ПРАВАВАЯ БАЗА ДЛЯ ДЗЕЙНАСЦІ СМІ	15
C.	МАНІТОРЫНГ СМІ, ПРАВЕДЗЕНЫ БДПЧ АБСЕ	17
X.	УДЗЕЛ ЖАНЧЫН.....	19
XI.	УДЗЕЛ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ МЕНШАСЦЯЎ.....	20
XII.	МЯСЦОВЫЯ І МІЖНАРОДНЫЯ НАЗІРАЛЬНІКІ	20
XIII.	ЗАЯВЫ І СКАРГІ, ПАДАДЗЕННЫЯ ДА ДНЯ ВЫБАРАЎ.....	21
XIV.	ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ, ГАЛАСАВАННЕ Ў ДЗЕНЬ ВЫБАРАЎ І ПАДЛІК ГАЛАСОЎ.....	22
A.	ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ.....	22
B.	АДКРЫЦЦЁ ЎЧАСТКАЎ І ГАЛАСАВАННЕ	23
C.	ПАДЛІК ГАЛАСОЎ	25
XV.	ПАДВЯДЗЕННЕ І АБ'ЯЎЛЕННЕ ВЫНІКАЎ ВЫБАРАЎ	26
XVI.	ЗАЯВЫ І СКАРГІ, ЯКІЯ ДАТЫЧАЦА ДНЯ ВЫБАРАЎ.....	26
XVII.	РЭКАМЕНДАЦЫІ	28
A.	АГУЛЬНЫЯ.....	28
B.	ПРАВАВАЯ БАЗА	28
C.	ПРАЦА ВЫБАРЧЫХ КАМІСІЙ	29
D.	РЭГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ	30
E.	РЭГІСТРАЦЫЯ ВЫБАРШЧЫКАЎ	30
F.	ПЕРАДВЫБАРНАЯ АГІТАЦЫЯ	30
G.	СМІ.....	30
H.	ГАЛАСАВАННЕ, ПАДЛІК ГАЛАСОЎ, ПАДВЯДЗЕННЕ І АБ'ЯЎЛЕННЕ ВЫНІКАЎ	31
I.	УДЗЕЛ ЖАНЧЫН І НАЦЫЯНАЛЬНЫХ МЕНШАСЦЯЎ.....	32
ДАДАТАК: ВЫНІКІ ВЫБАРАЎ	33	
ІНФАРМАЦЫЯ АБ БДПЧ АБСЕ.....	42	

БЕЛАРУСЬ
ПАРЛАМЕНЦКІЯ ВЫБАРЫ
28 верасня 2008 года

Выніковая справаздача Місіі БДПЧ АБСЕ па назіранні за выбарамі

I. РЭЗІЮМЭ

Атрымаўшы своечасова накіраванае Міністэрствам замежных спраў Рэспублікі Беларусь запрашэнне правесці назіранне за прызначанымі на 28 верасня 2008 года парламенцкімі выбарамі, 12 жніўня 2008 года Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека АБСЕ (БДПЧ АБСЕ) разгарнула ў Беларусі Місію па назіранні за выбарамі (МНВ) у складзе 15 экспертаў і 40 доўгатэрміновых назіральнікаў, у якую напярэдадні выбараў дадаткова ўвайшло 308 кароткатэрміновых назіральнікаў. МНВ БДПЧ АБСЕ ацэньвала адпаведнасць выбарчага працэсу абавязальніцтвам, прынятым у складзе АБСЕ, і іншым міжнародным стандартам, а таксама нацыянальнаму заканадаўству Беларусі. Для працы ў дзень выбараў БДПЧ АБСЕ аб'яднала свае намаганні з Парламенцкай асамблеяй АБСЕ (ПА АБСЕ), утварыўшы МНВ АБСЕ. Увогуле МНВ АБСЕ ўключала 449 кароткатэрміновых назіральнікаў з 43 дзяржаў-удзельніц АБСЕ.

У сваіх Папярэдніх заключэннях і высновах МНВ АБСЕ прыйшла да высновы, што хоць «улады падалі некалькі відавочных знакаў аб сваёй зацікаўленасці ў паляпшэнні выбарчага працэсу [...] у канчатковым выніку гэтыя выбары не дасягнулі адпаведнасці з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ у частцы правядзення дэмакратычных выбараў». Нягледзячы на тое, што «некаторыя малазначныя паляпшэнні, якія маглі б указваць на крок наперад, адбыліся», МНВ АБСЕ адзначыла, што «запатрабуюцца дадатковыя істотныя намаганні, каб у Беларусі праводзіліся сапраўдна дэмакратычныя выбары ў адпаведнасці з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ».

На прайшоўшых выбарах супрацоўніцтва ўладаў з МНВ БДПЧ АБСЕ значна палепшылася. Гэта магло бы паслужыць асновай для цеснага паслявыбарнага дыялогу ў мэтах паскарэння разгляду шэрагу яшчэ нявыкананых рэкамендацый БДПЧ АБСЕ, якія маглі бы істотна паспрыяць прывядзенню выбарчага працэсу ў Беларусі ў бліжэйшую адпаведнасць з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ.

Заслугоўваючымі ўхвалы зменаі сталі ледзь узрослая колькасць прадстаўнікоў апазіцыі ў складзе акруговых выбарчых камісій (АВК), рашэнне адзін раз у найлепшы эфірны час паўтарыць пяціхвілінныя выступы кандыдатаў на абласных студыях Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі і рэкамендацыя Цэнтральнай выбарчай камісіі (ЦВК) ажыццяўляць заклеиванне на ноч прарэзаў для апускання бюлетэняў у скрынях для галасавання ў пяцідзённы перыяд датэрміновага галасавання. Некаторыя кандыдаты ад апазіцыі адзначылі станоўчы зрух у прадастаўленні ім магчымасцяў для правядзення сустрэч ва ўсталяваных для гэтага месцах без умяшальніцтва.

Тым не менш, выбары ў Беларусі ізноў прайшлі ў створаным дзеючым выбарчым заканадаўствам асяроддзі, якое не забяспечвала сапраўднага палітычнага суперніцтва і роўных адносінаў да ўдзельнікаў выбараў з боку ўладаў. Па-ранейшаму выклікаюць сур'ёзную занепакоенасць пытанні, звязаныя з рэалізацыяй асноўных правоў на свабоду сходаў і слова і даступнасцю рознабаковых поглядаў, утвараючых паўнаўартасную інфармацыю, неабходную выбаршчыкам для таго, каб зрабіць дасведчаны выбар.

У заканадаўчай базе застаюцца перашкоды на шляху да правядзення выбараў у адпаведнасці з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ. Выклікаўшыя і раней занепакоенасць пытанні, звязаныя з выбарчым кодэксам (ВК), якія ўжо адзначаліся ў справаздачах і юрыдычных заключэннях БДПЧ АБСЕ і Камісіі за дэмакратыю праз права Савета Еўропы (Венецыянскай камісіі), застаюцца неўрэгуляванымі.

Палата прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь у складзе 110 дэпутатаў абіраецца на чатырохгадовы тэрмін на аснове мажарытарнай сістэмы, дапускаючай два тура галасавання, па 110 аднамандатных акругах. У тым выпадку, калі ніводзін з кандыдатаў не набірае больш за 50 працэнтаў усіх галасоў, аддадзеных у першым туры, то не пазней чым у двухтыднёвы тэрмін праводзіцца другі тур галасавання па двух кандыдатах, атрымаўшых найбольшую колькасць галасоў. Законам усталявана патрабаванне 50-працэнтнай яўкі для прызнання выбараў адбыўшыміся ў першым туры, тады як у другім туры неабходна 25-працэнтная яўка. На прайшоўшых выбарах у ніводнай з выбарчых акруг другога тура не запатрабавалася.

Падрыхтоўка і правядзенне парламенцкіх выбараў ажыццяўляліся сістэмай выбарчых камісій на трох узроўнях, якая складаецца з Цэнтральнай выбарчай камісіі, 110 акруговых выбарчых камісій (АВК) і 6525 участкавых выбарчых камісій (УВК). Нягледзячы на тое, што ў адпаведнасці з дэкрэтам Прэзідэнта, аналагічным выданаму напярэдадні парламенцкіх выбараў 2004 года, кожнай з палітычных партый, якія вылучылі сваіх кандыдатаў, было дазволена накіраваць у Цэнтральную выбарчую камісію (ЦВК) па аднаму члену з правам дарадчага голасу (якія не бяруць удзел у галасаванні), прадстаўніцтва партый у ніжэйшых выбарчых камісіях было неістотным, нават калі ўлічваць малаважную ролю палітычных партый у Беларусі. Прызначэнне АВК і УВК заставалася на забяспечанае правам меркаванне абласных і мясцовых органаў улады, а строгі кантроль, які ажыццяўляўся выканаўчай галіной улады за прызначэннем камісій, прывёў да вельмі малаколькаснага праходжання прадстаўнікоў партый у склад УВК, асабліва ад апазіцыі.

Выбарчымі камісіямі былі захаваны ўсё ўсталяваныя ў адміністрацыйным парадку тэрміны. Тым не менш, недахопы ў заканадаўчай базе былі пагоршаны абмежавальным тлумачэннем адпаведных законаў выбарчымі камісіямі або адсутнасцю належнай рэгламентацыі важных аспектаў выбарчага працэсу. Увогуле адбылося толькі 12 паседжанняў ЦВК, звязаных з прызначанымі на 28 верасня парламенцкімі выбарамі, з якіх усяго 5 прыйшлося на перыяд прысутнасці МНВ БДПЧ АБСЕ. Нават пры сваёй малалікасці яны былі адкрытымі і праходзілі з прысутнасцю акрэдытаваных назіральнікаў і СМІ. Тым не менш, шэраг скарг па выбарах быў разгледжаны без неабходнай празрыстасці і насуперак прынцыпу калегіяльнасці ў працы ЦВК.

Палітычныя партыі на прайшоўшых выбарах згулялі малаважную ролю. Большасць кандыдатаў балатавалася ў якасці не маючых партыйнай прыналежнасці, што ў некаторай ступені з'яўлялася стратэгіяй па павышэнні сваіх шанцаў прайсці рэгістрацыю. Нягледзячы на тое, што была зарэгістравана большасць кандыдатаў ад апазіцыі, і ніхто з кандыдатаў не быў пасля пазбаўлены рэгістрацыі, шэрагу прэтэндэнтаў было адмоўлена ў рэгістрацыі з прычыны неістотных парушэнняў фармальных патрабаванняў.

Увогуле, стрымліваючы падыход дзяржаўных органаў да забеспячэння фармальнай роўнасці ўсіх кандыдатаў прывёў да таго, што колькасць месцаў для сустрэч, сума фінансавых сродкаў для агітацыйнай кампаніі і аб'ём асвятлення ў СМІ былі

прадастаўлены па мінімуме. Доступ да любых дадатковых рэсурсаў быў строга абмежаваны. Гэта прывяло да таго, што інтэнсіўнай агітацыі, неабходнай для сапраўднага суперніцтва, не назіралася.

Увогуле па краіне перадвыбарная агітацыя прайшла ціха. Здольнасць кандыдатаў паведамляць выбаршчыкам аб сваіх праграмах была замкнута ў вузкія рамкі, што паставіла пад пытанне выкананне параграфу 7.7 Капенгагенскага дакумента 1990 года. Кандыдаты змаглі праводзіць сустрэчы з выбаршчыкамі ў памяшканнях, якія бясплатна прадастаўляліся дзяржаўнымі органамі, пры гэтым назіранне выявіла ўсяго адзін вулічны мітынг, а ўсе астатнія заяўкі на правядзенне такога роду мерапрыемстваў уладамі былі адхілены. Працоўныя калектывы і прадпрыемствы таксама арганізавалі сустрэчы, аднак часцяком перавага аддавалася кандыдатам, якія падтрымліваюць улады. Некаторыя апазіцыйныя кандыдаты і партыі вырашылі наўмысна не карыстацца тымі вузкімі магчымасцямі, якія былі прадастаўлены ім для вядзення перадвыбарнай агітацыі, спаслаўшыся на неабгрунтаваныя абмежаванні.

Стрымліваючым фактарам для медыйнага асяроддзя працягнуў заставацца недахоп СМІ, што прапануюць альтэрнатыўныя погляды і меркаванні. Кампанія ў СМІ асвятлялася нядосыць падрабозна, каб дазволіць выбаршчыкам атрымаць паўнаважную інфармацыю аб кандыдатах і зрабіць дасведчаны выбар, што супярэчыць параграфу 7.7 Капенгагенскага дакумента 1990 года.

У выбарчым кодэксе не змяшчаецца выразнага механізму захоўвання скрыняў у недатыкальнасці пасля пачатку пяцідзённага тэрміну датэрміновага галасавання, роўна як і не прадугледжана канкрэтных правіл, якія забяспечвалі бы неўмяшальніцтва ў працэс галасавання. Адсутнасць якіх бы то ні было афіцыйных пратаколаў для дакументальнага ўліку прагаласаваўшых у кожны з дзён датэрміновага галасавання працягвае выклікаць занепакоенасць у плане забеспячэння празрыстасці і падсправаздачнасці дадзенага працэсу. Гэтыя неўрэгуляваныя пытанні дапускаюць магчымасць электаральных злоўжыванняў, што застаецца адной з галоўных прычын недаверу да выбарчага працэсу, які выказываўся суразмоўцамі. Рашэнне ЦВК аб неабходнасці заклеявання прарэзу для апускання бюлетэняў у скрынях для галасавання на ноч пасля кожнага з дзён датэрміновага галасавання стала станоўчай мерай, аднак асноўных праблем, звязаных з перыядам датэрміновага галасавання, які застаецца ўвогуле нерэгламентаваным, належным чынам не вырашыла.

Па паведамленнях назіральнікаў у дзень выбараў галасаванне на наведаных участках для галасавання праводзілася ўвогуле належным чынам, аднак даставернасць выбарчага працэсу была падарваная спосабам падліку галасоў, які заслужыў дрэнную або вельмі дрэнную адзнаку назіральнікаў у 48 працэнтах назіранняў. Нягледзячы на неаднаразовыя звяртанні з часу разгортвання місіі БДПЧ АБСЕ па назіранні за выбарамі ў сярэдзіне жніўня з просьбай забяспечыць паўнаважны доступ для назірання за падлікам галасоў, назіральнікі паведамлілі, што не былі дапушчаныя да назірання за ім або сутыкнуліся пры гэтым з перашкодамі ў 35 працэнтах выпадкаў. Па паведамленнях сарака працэнтаў назіральнікаў, у тым ліку некаторых з тых, хто сустрэў на сваім шляху перашкоды, падлік галасоў не праходзіў цалкам у іх поле зроку, што скампраметавала празрыстасць гэтага аднаго з асноўных элементаў выбарчага працэсу. У шматлікіх выпадках копія пратакола ЦВК не вывешвалася для ўсеагульнага азнаямлення, як таго патрабуе закон. Акрамя таго, 24 з 76 пар кароткатэрміновых назіральнікаў, перад якімі асобна ставілася задача правесці назіранне за сумаваннем вынікаў АБК, да дадзенага працэсу ўвечар у дзень выбараў дапушчаныя не былі. Шмат з іх вярнуліся раніцай, аднак ім было заяўлена, што за ходам

«працоўнага паседжання» назіранне не вядзецца, а афіцыйныя паседжанні, дзе назіранне ажыццяўлялася, апынуліся простым аб'яўленнем вынікаў.

Пасля іх аб'яўлення канчатковыя вынікі не былі апублікаваныя Цэнтравыбаркамам асобна па ўчастках для галасавання ні на сайце камісіі ў Інтэрнэце, ні ў якім бы то ні было іншым фармаце. Такім чынам, засталася незадазейнічанай яшчэ адна ключавая састаўляючая публічнай галоснасці і падсправаздачнасці, прытым што дадзенае пытанне падымалася МНВ БДПЧ АБСЕ неаднаразова.

Разгляд пададзеных пасля дня выбараў заяў і скарг падкрэсліў існаванне асобных гуляючых ключавую ролю пытанняў, выклікаючых занепакоенасць у плане наяўнасці дастатковых магчымасцяў, каб атрымаць прававую абарону. Па стане на 9 кастрычніка ў ЦВК паступіла 35 накіраваных пасля дня выбараў скарг, у тым ліку 24 скаргі з патрабаваннем прызнаць вынікі выбараў несапраўднымі. Усе яны былі адхіленыя АВК і ЦВК як беспадстаўныя. Пры гэтым у шматлікіх выпадках падаўцы не змаглі пацвердзіць свае заявы дакументальна, паколькі ім не былі прадастаўленыя некаторыя важныя матэрыялы па выбарах, такія як копіі пратаколаў. Акрамя таго, шмат рашэнняў АВК прымалася, не чакаючы вынікаў расследавання органаў пракуратуры. Механізм разгляду заяў і скарг, пададзеных па заканчэнні выбараў, не зможа забяспечыць паўнаважнай прававой абароны ў дачыненні да вынікаў выбараў да яго перагляду і ўнясення паправак.

БДПЧ АБСЕ гатова падтрымаць намаганні ўладаў Беларусі па рашэнні пытанняў, адзначаных у гэтай і папярэдніх справаздачах, у мэтах прывядзення выбарчага працэсу ў бліжэйшую адпаведнасць з абавязальніцтвамі, прынятымі ў рамках АБСЕ.

II. УВОДЗІНЫ І СЛОВЫ ПАДЗЯКІ

Атрымаўшы своечасова накіраванае Міністэрствам замежных спраў Рэспублікі Беларусь запрашэнне правесці назіранне за прызначанымі на 28 верасня 2008 года парламенцкімі выбарамі, 12 жніўня 2008 гады Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека АБСЕ (БДПЧ АБСЕ) разгарнула Місію па назіранні за выбарамі. У склад МНВ БДПЧ АБСЕ, якую ўзначаліў амбасадар Герт-Хінрых Арэнс, увайшло 15 экспертаў і 40 доўгатэрміновых назіральнікаў (ДТН) з 22 дзяржаў-удзельніц АБСЕ, размешчаных у Мінску і 14 адміністрацыйных цэнтрах у рэгіёнах краіны. Апасля колькасць МНВ БДПЧ АБСЕ узрасла з прычыны прыбыцця напярэдадні дня выбараў 308 кароткатэрміновых назіральнікаў (КТН).

Для працы ў дзень выбараў МНВ БДПЧ АБСЕ аб'яднала намаганні з дэлегацыяй ад Парламенцкай асамблеі АБСЕ, утварыўшы МНВ АБСЕ. Дзеючы Старшыня АБСЕ прызначыў Анн-Мары Лізэн, кіраўніка дэлегацыі ПА АБСЕ і Віцэ-прэзідэнта ПА АБСЕ, Спецыяльным каардынатарам кароткатэрміновых назіральнікаў ад АБСЕ.

У дзень выбараў агульная колькасць МНВ АБСЕ склала 449 назіральнікаў з 43 дзяржаў-удзельніц АБСЕ; яны правялі назіранне за працэдурай адкрыцця на 125 участках для галасавання, ходам галасавання на каля 1350 з 6485 створаных на тэрыторыі краіны ўчасткаў і падлікам галасоў на 175 з гэтых участкаў для галасавання. МНВ АБСЕ таксама ажыццяўляла назіранне за перадачай матэрыялаў па выбарах і сумаваннем вынікаў у памяшканнях 84 з 110 АВК. Акрамя таго, назіральнікі здалі 1119 справаздач аб праходжанні датэрміновага галасавання на працягу пяці яго дзён.

МНВ БДПЧ АБСЕ ацэньвала адпаведнасць выбарчага працэсу абавязальніцтвам, прынятым у рамках АБСЕ, і іншым міжнародным стандартам, а таксама нацыянальнаму заканадаўству Беларусі. Гэтая выніковая справаздача была падрыхтавана пасля Папярэдніх заключэнняў і высноў, апублікаваных на прэс-канферэнцыі 29 верасня 2008 года, з якімі можна азнаёміцца на сайце БДПЧ АБСЕ у Інтэрнэце (www.osce.org/odihr).

МНВ БДПЧ АБСЕ дзякуе за супрацоўніцтва Міністэрству замежных спраў, Цэнтравыбаркаму, а таксама іншым дзяржаўным органам, палітычным партыям і грамадзянскай супольнасці. МНВ БДПЧ АБСЕ таксама жадае выказаць сваю ўдзячнасць Офісу АБСЕ у Мінску і дыпламатычным прадстаўніцтвам дзяржаў-удзельніц АБСЕ за іх супрацоўніцтва падчас усяго перыяду назірання.

III. ПАЛІТЫЧНЫ КАНТЭКСТ

24 чэрвеня 2008 года Прэзідэнт Беларусі прызначыў парламенцкія выбары ў Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу на 28 верасня 2008 года. Па ацэнцы БДПЧ АБСЕ папярэднія парламенцкія выбары ў Беларусі, якія адбыліся ў 2000 і 2004 гадах, у значнай меры не адпавядалі абавязальніцтвам у рамках АБСЕ у частцы правядзення дэмакратычных выбараў. Прэзідэнт публічна заяўляў аб намеры правесці парламенцкія выбары 2008 года адкрыта і дэмакратычна, што самым прамым тэкстам прагучала падчас публічнага выступу 10 ліпеня 2008 года.

Прайшоўшыя 28 верасня парламенцкія выбары сталі трэцімі запар, праведзенымі пры Канстытуцыі ў рэдакцыі ад 1996 года, што ўсталявала пануючую ролю Прэзідэнта ў палітычнай сістэме Беларусі. У кантэксце дадзенай сістэмы, калі Прэзідэнт ажыццяўляе цвёрды кантроль над усімі галінамі ўлады, выбары даюць мала магчымасцяў для сапраўднага суперніцтва паміж палітычнымі сіламі, а сам ўдзел у выбарах праходзіць у надзвычай сціснутым і праблематычным асяроддзі.

Дадзенай сістэмай таксама абмяжоўваецца значэнне палітычных партый, у тым ліку і ў выбарчым працэсе. Толькі 12 з 110 дэпутатаў Парламента папярэдняга склікання прадстаўлялі палітычныя партыі, усё з якіх выступалі ў падтрымку ўладаў. Астатнія 98 дэпутатаў не мелі ніякай партыйнай прыналежнасці; у сваёй большасці яны былі вылучаныя працоўнымі калектывамі і, ў асноўным, лічыліся прыхільнікамі кіруючых сіл.

Роля, згуляная на прайшоўшых выбарах палітычнымі партыямі, па сутнасці была малаважнай. Паводле заканадаўства, каб партыі маглі вылучаць сваіх кандыдатаў, на тэрыторыі адпаведных выбарчых акруг павінна быць зарэгістраваная іх арганізацыйная структура. Шмат з іх не змаглі пераадолець дадзеную перашкоду, з прычыны чаго былі не ў праве вылучаць кандыдатаў у вызначаных акругах. Большасць кандыдатаў балатавалася ў якасці не маючых партыйнай прыналежнасці, што ў некаторай ступені з'яўлялася стратэгіяй па павышэнні сваіх шанцаў прайсці рэгістрацыю.

Безадносна малазначнасці згулянай імі ролі, да асноўных падтрымліваўшых кіруючыя сілы партый можна было аднесці Аграрную партыю, Камуністычную партыю Беларусі (КПБ) і Ліберальна-дэмакратычную партыю (ЛДП)¹. Галоўнымі апазіцыйнымі партыямі, якія прайшлі рэгістрацыю, падчас дадзеных выбараў заставаліся Беларускі народны фронт (БНФ), Партыя камуністаў Беларуская (ПКБ), Беларуская сацыял-дэмакратычная

¹ Часцей за ўсё далучаемая да ліку праўрадавых партый, ЛДП заявіла МНВ БДПЧ АБСЕ аб тым, што стала займаць больш цэнтрэцкую пазіцыю ў палітычным спектры.

партыя «Грамада» (БСДП-Г) і Аб'яднаная грамадзянская партыя (АГП). У 2005 годзе дадзеныя партыі аб'ядналіся ў рамках структуры, атрымаўшай назву «Аб'яднаныя дэмакратычныя сілы» (АДС). «Еўрапейская кааліцыя», уяўляючы сабой групу незарэгістраваных апазіцыйных партый, таксама дэманстравала актыўнасць, аказваючы падтрымку асобным незалежным кандыдатам.

IV. ПРАВАВАЯ БАЗА І ВЫБАРЧАЯ СІСТЭМА

Парламенцкія выбары ў Беларусі галоўным чынам рэгламентуюцца Канстытуцыяй і выбарчым кодэксам (ВК). Хоць у кастрычніку 2006 года ў ВК былі ўнесеныя некаторыя змены, дадзенымі папраўкамі не былі ліквідаваны шматлікія з недахопаў, адзначаных у раней апублікаваных справаздачах БДПЧ АБСЕ і юрыдычных заключэннях БДПЧ АБСЕ і Венецыянскай камісіі Савета Еўропы. У прыватнасці, у выбарчым кодэксе па-ранейшаму «не знаходзіць адлюстравання палітычны плюралізм, прадугледжаны абавязальніцтвамі ў складзе АБСЕ, паколькі ён ускладае значны, нерэгулюемы і манапольны кантроль над усімі выбарчымі працэсамі на выканаўчую галіну ўлады»².

Палата прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь (далей «парламент») у складзе 110 дэпутатаў абіраецца на чатырохгадовы тэрмін на падставе мажарытарнай сістэмы, дапускаючай два тура галасавання, па 110 аднамандатных акругах. У тым выпадку, калі ніводзін з кандыдатаў не набірае больш за 50 працэнтаў усіх галасоў, аддадзеных у першым туры, то не пазней чым у двухтыднёвы тэрмін праводзіцца другі тур галасавання па двух кандыдатах, атрымаўшых найбольшую колькасць галасоў. Законам усталявана патрабаванне 50-працэнтнай яўкі для прызнання выбараў адбыўшыміся ў першым туры, тады як у другім туры неабходна 25-працэнтная яўка³. Такія палажэнні могуць прывесці да цэлых серый няўдалых выбараў. Выбарчым кодэксам захоўваецца магчымасць прагаласаваць «супраць усіх». Як ужо адзначалася ў папярэдніх справаздачах і заключэннях БДПЧ АБСЕ і Венецыянскай камісіі, магчымасць прагаласаваць «супраць усіх» супярэчыць прынцыпу прадстаўніцтва, паколькі дазваляе выбаршчыкам аддаць перавагу таму, каб іх наогул ніхто не прадстаўляў⁴.

Папраўкамі ад кастрычніка 2006 года ў закон былі ўведзеныя неістотныя растлумачэнні тэхнічнага характару. У іншых жа выпадках закон перажываў змены ў бок пагаршэння. Напрыклад, былі прынятыя папраўкі да артыкула 68, пазбавіўшыя тых, хто вылучае кандыдатаў, права абскардзіць адмову ў іх рэгістрацыі, павузіўшы круг валодаючых дадзеным правам да ўласна саміх прэтэндэнтаў. Акрамя таго, па ўсёй бачнасці, асобная практыка і некаторыя тлумачэнні закона, якія раней падвяргаліся крытыцы, знайшлі

² «Сумеснае заключэнне аб выбарчым заканадаўстве Рэспублікі Беларусь» Еўрапейскай камісіі за дэмакратыю праз права (Венецыянскай камісіі) і БДПЧ АБСЕ, зацверджанае Саветам па дэмакратычных выбарах 12 кастрычніка 2006 года і Венецыянскай камісіяй на сваёй 68 пленарнай сесіі (13-14 кастрычніка 2006 года). [www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD\(2006\)028-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD(2006)028-e.asp).

³ У выбарчых акругах, дзе балатуецца не больш за два кандыдата, ВК прадугледжаны паўторныя выбары ў тым выпадку, калі ў першым туры галасавання не была дасягнутая неабходная яўка або калі ніводзін з кандыдатаў не атрымлівае неабходнай для перамогі колькасці галасоў. Паўторныя выбары таксама прызначаюцца, калі другі тур праходзіць на безальтэрнатыўнай аснове з прычыны зняцця кандыдатур або адмены рашэнняў аб рэгістрацыі і застаўшыся кандыдат не набірае больш за 50 працэнтаў аддадзеных галасоў, а таксама ў выпадку зняцця сваіх кандыдатур усімі кандыдатамі або адмены рашэнняў аб рэгістрацыі ў дачыненні да кожнага з іх.

⁴ На прайшоўшых выбарах «супраць усіх» прагаласавала 499 890 чалавек (9,28 працэнта). Адмова ад галасавання або галасаванне сапсаваным бюлетэнем павінны з'яўляцца дастатковымі сродкамі выразу выбаршчыкамі свайго незадавальнення. У іншым жа выпадку варыянт «супраць усіх» служыць толькі для таго, каб штучна павялічваць паказчыкі яўкі.

дзякуючы дадзеным папраўкам замацаванне ў кодэксе; напрыклад, у цяперашні час права праверкі дадзеных у спісе выбаршчыкаў па законе прыналежыць выключна самім выбаршчыкам. Іншымі папраўкамі ад 2006 года былі пашыраныя магчымасці для адмены рэгістрацыі кандыдатаў, што супярэчыць параграфу 7.5 Капенгагенскага дакумента 1990 года⁵.

Палажэннямі ВК, рэгламентуючымі вылучэнне і рэгістрацыю кандыдатаў, усталёўваюцца залішнія бар'еры на шляху да рэгістрацыі кандыдатам. Уступаючы ў супярэчнасць з параграфам 24 Капенгагенскага дакумента 1990 года, гэта дазваляе адмовіць у рэгістрацыі на сімвалічных падставах, важнасць якіх несувымерная з прызначэннем закона. Гэта можна праілюстраваць на наступных прыкладах: ВК усталёўвае двухэтапную працэдуру праверкі сапраўднасці подпісаў у падтрымку кандыдатаў і дазваляе прызнанне подпісаў несапраўднымі з прычыны таго, што дата насупраць подпісаў не была прастаўленая самастойна, і дазваляе прызнаць несапраўдным увесь падпісны ліст з прычыны таго, што ў адным лісце знаходзяцца выбаршчыкі з адной і той жа выбарчай акругі, якія пры гэтым пражываюць у розных раёнах.

Праблема пагаршаецца адсутнасцю ў ВК падрабязнага выкладання парадку ўзяцця выбаркі і ўласна праверкі подпісаў, а існуючыя правілы прыводзяць да розных і патэнцыйна адвольных падыходаў выбарчых камісій да адбору і праверцы сапраўднасці подпісаў. ВК дапускае адмову ў рэгістрацыі ў тым выпадку, калі ва ўзятай выбарцы выяўляецца 15 і больш працэнтаў “несапраўдных подпісаў”, нягледзячы на агульную колькасць сабраных подпісаў. Напрыклад, калі прэтэндэнт сабраў 1500 подпісаў і 150 з іх прызнана несапраўднымі (15 працэнтаў ад неабходных 1000 подпісаў), прэтэндэнту можа быць адмоўлена, нягледзячы на наяўнасць у яго 1350 сапраўдных подпісаў, што на 350 больш, чым патрабуецца па законе. Такім чынам, уся дадзеная працэдура можа ператварыцца ў практыкаванне па пошуку памылак, а не службы праверкай валодання патэнцыйнымі кандыдатамі дастатковай падтрымкі з боку электарата, каб яны не станавіліся фіктыўнымі ўдзельнікамі. Як бы там ні было, і сам парог у 1000 подпісаў таксама лічыцца занадта высокім⁶.

Магчымасць звярнуцца са скаргамі з нагоды адхіленых подпісаў таксама строга абмежаваная. Патэнцыйных кандыдатаў не паставілі ў вядомасць адносна метадыкі ўзяцця выбаркі, якая выкарыстоўвалася АВК для праверкі пададзеных подпісаў, роўна як і свечасова не прадастаўлялася магчымасць азнаёміцца з падпіснымі лістамі ўжо пасля іх здацця. Такім чынам, большасць з іх былі не ў стане неабходным чынам скласці скаргу, каб вынікі праверкі подпісаў былі альбо пацверджаны, альбо аспрэчаны, паколькі сам працэс праходзіў пераважна ўтойліва. Пры разглядзе Цэнтравыбаркамам скарг у сувязі з адхіленнем подпісаў стала відавочна, што існуючыя працэдуры часцяком прыводзілі да таго, што простае слова АВК пераважала над словам прэтэндэнта.

ВК таксама надзяляе выбарчыя камісіі правам адмовіць у рэгістрацыі на падставе недакладнасцяў, дапушчаных у дэкларацыях аб даходах і маёмасці прэтэндэнтаў, не

⁵ Паводле якога дзяржавы-ўдзельніцы паважаюць права грамадзян прэтэндаваць на палітычныя або дзяржаўныя пасты у асабістай якасці або ў якасці прадстаўнікоў палітычных партый або арганізацый без дыскрымінацыі.

⁶ Згодна з рэкамендацыяй Савета Еўропы (СЕ) неабходная колькасць подпісаў у падтрымку вылучэння не павінна перавышаць аднаго працэнта выбаршчыкаў у адпаведнай акрузе («Звод рэкамендуемых нормаў пры правядзенні выбараў», 2002, Еўрапейская камісія за дэмакратыю праз права (Венецыянская камісія). У дадзеным выпадку для 110 выбарчых акруг гэтая лічба будзе адпавядаць прыблізна 640 подпісам. Беларусь з'яўляецца асацыяваным членам Венецыянскай камісіі з 1994 года.

прымаючы да ўвагі, наколькі значнымі і сур'ёзнымі такія недакладнасці былі. У шматлікіх выпадках неістотныя памылкі ў дадзеных дэкларацыях былі выкарыстаны ў якасці падставы для нерэгістрацыі асобных прэтэндэнтаў. Гэта, у сваю чаргу, ставіць пад сумненне выкананне параграфу 2 Капенгагенскага дакумента 1990 года, які абвясчае, што прававая дзяржава азначае не проста фармальную законнасць.

Адсутнасць канкрэтных працэдур узяцця выбаркі і праверкі подпісаў, палажэнняў, якія дазваляюць у законным парадку аспрэчыць прызнанне подпісаў несапраўднымі, а таксама парадку ўнясення дазволенах выпраўленняў у дэкларацыі аб даходах і маёмасці прыводзіць да росту недаверу зацікаўленых бакоў да працедуры вылучэння і павышае верагоднасць таго, што адхіленне асобных прэтэндэнтаў у кандыдаты будзе ўвязана з палітычнымі матывамі. Гэта ў яшчэ большай ступені падрывае празрыстасць і зніжае давер да выбарчага працэсу.

У адпаведнасці і з Канстытуцыяй, і ВК у праве голасу па-ранейшаму адмаўляецца асобам, у дачыненні да якіх абрана мера стрымання - утрыманне пад вартай, што супярэчыць прынцыпу прэзумпцыі невінаватасці. Гэта таксама супярэчыць параграфу 5.19 Капенгагенскага дакумента 1990 года⁷. У праве балатавацца кандыдатам паводле ВК адмаўляецца таксама асобам, маючым судзімасць, незалежна ад цяжару здзейсненага злачынства. Застаецца спрэчным, ці адпавядае гэта артыкулу 64 Канстытуцыі, забараняючаму «любое прамое або ўскоснае абмежаванне выбарчых правоў грамадзян» за выключэннем выпадкаў, прадугледжаных Канстытуцыяй. Акрамя таго, дадзенае палажэнне ставіць пад сумненне рэалізацыю права грамадзян прэтэндаваць на выбарныя пасады і быць абраным без неабгрунтаваных абмежаванняў, уступаючы ў супярэчнасць з адным з правоў чалавека, пастуляваным у артыкуле 25 Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах.

У ВК змяшчаецца агульнае палажэнне аб галоснасці і адкрытасці пры падрыхтоўцы і правядзенні выбараў. ВК таксама прадугледжана назіранне за выбарамі з боку мясцовых і міжнародных арганізацый. Разам з тым, шэраг яго палажэнняў можа выкарыстоўвацца для абмежавання правамернай наглядальнай дзейнасці і ўмоў для паўнаўтаснага назірання за выбарчым працэсам. Артыкул 13 ВК забараняе назіральнікам «знаходзіцца ля сталоў выдачы бюлетэняў». Гэтым карысталіся, каб абмежаваць магчымасць зацікаўленых бакоў назіраць за тым, ці прад'яўляюць выбаршчыкі належныя дакументы, якія пасвядчаюць асобу, уважліва вывучаць спіс выбаршчыкаў і назіраць за выдачай выбаршчыкам бюлетэняў. Адно з палажэнняў артыкула 13, забараняючае назіральнікам «ствараць перашкоды для нармальнай працы камісій і правядзення галасавання» на прайшоўшых выбарах тлумачылася шматлікімі выбарчымі камісіямі занадта шырока, яшчэ больш абмежаваўшы магчымасць паўнаўтаснага назірання за выбарчым працэсам.

На прайшоўшых выбарах адсутнасць палажэнняў, прама гарантуючых кандыдатам і назіральнікам доступ да прынцыпова важнай інфармацыі аб выбарчым працэсе, была выкарыстана выбарчымі камісіямі і органамі ўлады на месцах для замоўчвання такой інфармацыі ад зацікаўленых бакоў. Напрыклад, выбарчым кодэксам не прад'яўляецца асобнага патрабавання да мясцовых органаў улады, у чые абавязкі ўваходзіць утварэнне выбарчых камісій, апублікоўваць інфармацыю аб месцы працы членаў камісій і вылучыўшых іх органах. Дадзены недагляд найсур'ёзным чынам абмяжоўвае магчымасць усеагульнага вывучэння членаў складу выбарчых камісій або абскарджання іх прызначэння на законных падставах. Дадзенае абмежаванне на прайшоўшых выбарах

⁷ Паводле якога кожны лічыцца невінаватым, пакуль вінаватасць яго не будзе даказаная ў адпаведнасці з законам.

пагоршылася яшчэ і адмовай судоў заслухоўваць скаргі, звязаныя з утварэннем выбарчых камісій.

Нарэшце, ВК накладае абмежаванні на правядзенне паўнаважнай перадвыбарнай агітацыі. Па-першае, сродкі на фінансаванне кампаніі афіцыйна вылучаюцца з дзяржаўнага бюджэту, і кожнаму кандыдату прадастаўляецца ўсяго 1 750 000 беларускіх рублёў (каля 580 еўра па курсе адпаведнага перыяду падчас выбарчага працэсу 2008 года), якія могуць быць выкарыстаны выключна для вырабу агітацыйных матэрыялаў. Нягледзячы на тое, што фінансаванне з прыватных крыніц выбарчым кодэксам, у прынцыпе, дазволена, дадзенае палажэнне не задзейнічаецца, паколькі любая сума, атрыманая адным з кандыдатаў, падлягае падзелу пароўну сярод усіх прайшоўшых рэгістрацыю кандыдатаў (г.зн.. калі кандыдат Х атрымаў бы 100 еўра, гэтыя сродкі былі бы падзелены на колькасць кандыдатаў, зарэгістраваных па дадзенай выбарчай акрузе, што прывяло бы як мінімум да памяншэння ўдвая сумы, якую бы захаваў за сабой кандыдат Х, калі толькі ён або яна не з'яўляюцца адзіным кандыдатам, у выпадку чаго дадатковае фінансаванне мае меншае значэнне). Такое пераразмеркаванне на практыцы пазбаўляе выбаршчыкаў і арганізацыі стымулу аказваць фінансавую падтрымку перадвыбарнай кампаніі канкрэтных кандыдатаў.

Вядзенне агітацыі простымі грамадзянамі таксама строга абмежавана. ВК прадугледжана вылучэнне дзяржаўных сродкаў толькі самім кандыдатам (што можа рэалізоўвацца праз іх давераных асоб); выкарыстанне прыватных сродкаў любым іншым грамадзянінам на агітацыю ўяўляла бы сабой парушэнне. У сваёй здольнасці весці перадвыбарную агітацыю абмежаваны і палітычныя партыі; яны могуць толькі выкарыстоўваць афіцыйныя партыйныя друкаваныя выданні і праводзіць вулічныя агітацыйныя мерапрыемствы, калі атрымаюць на іх дазвол. Разам з тым, ВК прадугледжана прадастаўленне кандыдатам памяшканняў для правядзення сустрэч мясцовымі органамі ўлады сумесна з АВК.

Акрамя таго, на выбарчы працэс аказвае ўздзеянне закон «Аб масавых мерапрыемствах», рэгламентуючы парадак правядзення дэманстрацый і мітынгаў падчас кампаній. Хоць унесеныя ў дадзены закон у 2006 годзе змены скарацілі тэрмін папярэдняй падачы заяўкі для атрымання дазволу на вулічныя агітацыйныя мерапрыемствы з 15 да 5 дзён да іх правядзення, закон па-ранейшаму патрабуе ад кандыдатаў звяртацца ў дзяржаўныя органы за папярэднім дазволам перад тым, як праводзіць сустрэчы з выбаршчыкамі; гэта дапускае злоўжыванні з боку выканаўчых органаў. Дадзены закон па сваёй сутнасці ставіць пад сумненне выкананне параграфу 9.2 Капенгагенскага дакумента 1990 года⁸. Акрамя таго, большасць з нешматлікіх заявак на правядзенне такога роду мерапрыемстваў, пададзеных падчас прайшоўшых выбараў кандыдатамі і палітычнымі аб'яднаннямі, уладамі было адхілена, тады як іншыя кандыдаты выказваліся аб бескарыснасці зваротаў за дазволам на правядзенне вулічных мерапрыемстваў, улічваючы цяжасці, узнікаўшыя раней.

Дадзеныя прававыя палажэнні аб фінансаванні і вядзенні перадвыбарнай агітацыі не дазваляюць забяспечыць выбаршчыкаў неабходнай інфармацыяй аб палітычным курсе і праграмах кандыдатаў. У прыватнасці, прад'яўляемыя патрабаванні да фінансавання робяць мэтанакіраваную перадвыбарную агітацыю нядзейснай.

⁸

Якім прадугледжана права кожнага чалавека на мірныя сходы і дэманстрацыі за выключэннем абмежаванняў, усталяваных законам і адпавядаючых міжнародным стандартам.

V. ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ

Падрыхтоўка і правядзенне парламенцкіх выбараў ажыццяўляліся сістэмай выбарчых камісій на трох узроўнях, якая складаецца з Цэнтральнай выбарчай камісіі (ЦВК), 110 акруговых выбарчых камісій (АВК) і 6525 участкавых выбарчых камісій (УВК). З усіх выбарчых участкаў 40 было створана ў пасольствах і консульствах Беларусі ў 32 дзяржавах. Вынікі галасавання за межамі краіны былі аднесены да Купалаўскай выбарчай акругі №95 у Мінску.

A. ЦЭНТРАЛЬНАЯ ВЫБАРЧАЯ КАМІСІЯ

ЦВК з'яўляецца стала дзеючым органам з пяцігадовым тэрмінам паўнамоцтваў, а яго цяперашні склад быў прызначаны, або, як у выпадку з некаторымі з членаў, паўторна прызначаны 22 студзеня 2007 года. У ЦВК уваходзіць 12 членаў, у тым ліку Старшыня і сакратар камісіі. Шэсць членаў ЦВК прызначаюцца Прэзідэнтам і 6 - Саветам Рэспублікі (верхняй палатай Нацыянальнага сходу). 24 чэрвеня 2008 года Прэзідэнт, як і на папярэдніх парламенцкіх выбарах, якія адбыліся ў 2004 годзе, выдаў указ, што дазваляў палітычным партыям, якія вылучылі сваіх кандыдатаў, прызначаць у склад ЦВК членаў з правам дарадчага голасу (якія не бяруць удзел у галасаванні). У выніку было прызначана восем членаў з правам дарадчага голасу, чацвёра з якіх прадстаўлялі апазіцыйныя партыі. Дзеючы парадак прызначэння прывёў да адсутнасці ў складзе ЦВК прадстаўнікоў апазіцыі ў якасці паўнапраўных членаў камісіі. З прычыны гэтага, Цэнтравыбаркам не з'яўляецца палітычна збалансаваным органам, што выклікае пытанні ва ўдзельнікаў выбараў адносна бесстароннасці працы ЦВК.

Дзейнасць ЦВК рэгламентуецца ВК і прынятым у 2002 годзе Рэгламентам ЦВК. У адпаведнасці з імі ЦВК з'яўляецца стала дзейючым органам, ажыццяўляючым сваю дзейнасць калегіяльна. Тым не менш, на ўмовах сталай занятасці працуюць толькі Старшыня ЦВК і сакратар, а шмат з іншых членаў камісіі працуюць па-за межамі Мінска. Гэта не дазволіла ЦВК працаваць калегіяльна. З сярэдзіны жніўня ЦВК правяла ўсяго пяць паседжанняў. Хоць члены ЦВК з правам дарадчага голасу, асабліва чацвёра прадстаўнікоў апазіцыі, актыўна ўдзельнічалі ў абмеркаванні пытанняў на ўсіх паседжаннях ЦВК, ніякага адчувальнага ўплыву на прыняцце Цэнтравыбаркамам рашэнняў гэта не аказала. Члены ЦВК, якія стала працуюць за межамі Мінска, як правіла, падчас дыскусій на паседжаннях не выступалі, толькі ўдзельнічаючы ў галасаванні, а на паседжаннях, наведаных МНВ БДПЧ АБСЕ, рашэнні ЦВК, як правіла, прымаўліся аднагалосна. Дадзены падыход падчас паседжанняў неапраўдана адводзіў пануючую ролю меркаванням Старшыні ЦВК і сакратара.

Падчас выбарчага працэсу паседжанні ЦВК былі адкрытымі і праходзілі з прысутнасцю акрэдытаваных назіральнікаў і СМІ, аднак пратаколы выбарчай камісіі і іншыя прынцыпова важныя дакументы апублікаваныя не былі, а назіральнікам МНВ БДПЧ АБСЕ у азнаямленні з такімі дакументамі было адмоўлена.

На працягу ўсёй працы місіі МНВ БДПЧ АБСЕ праводзіла рэгулярныя сустрэчы з ЦВК і падрабязна абмеркавала шэраг пытанняў, якія выклікалі занепакоенасць, асабліва магчымасць паўнапраўнага назірання за падлікам галасоў.

В. АКРУГОВЫЯ І ўЧАСТКОВЫЯ ВЫБАРЧЫЯ КАМІСІІ

АВК і УВК прызначаюцца на кожныя чарговыя выбары сумеснымі рашэннямі абласных і мясцовых заканадаўчых і выканаўчых органаў у кожнай з адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак. Адпаведныя органы ўлады захоўваюць за сабой поўную забяспечаную правам свабоду меркавання пры правядзенні ўсіх прызначэнняў, і хоць яны маюць права зацвярджаць і кандыдатуры ад палітычных партый, ніякага абавязку рабіць гэта ў іх не існуе. У выніку з 1 430 членаў АВК 583 былі вылучаны грамадзянамі, 356 - грамадскімі аб'яднаннямі, 222 - працоўнымі калектывамі, 118 - абласнымі органамі заканадаўчай і выканаўчай улады і 151 - палітычнымі партыямі. З 136 кандыдатур, прапанаваных апазіцыйнымі партыямі, было зацверджана 38 (28 працэнтаў). Улады Беларусі адзначылі, што з узростаннем колькасці прадстаўнікоў апазіцыі ў складзе АВК быў зроблены крок наперад.

У агульнай складанасці па 6 485 выбарчых участках на тэрыторыі краіны было прызначана 69 845 членаў УВК. З іх 36 071 быў вылучаны грамадзянамі, 21 869 - працоўнымі калектывамі, 9 032 - грамадскімі аб'яднаннямі, 2 712 - мясцовымі выканаўчымі органамі і 161 - палітычнымі партыямі. З 1 515 кандыдатур, прапанаваных апазіцыйнымі партыямі, было зацверджана 43 (3 працэнта ад усіх прапанаваных і 0,06 працэнта ад усіх членаў УВК). Такім чынам, строгі кантроль, ажыццяўляемы выканаўчай галіной улады за прызначэннем камісій, прывёў да вельмі малаколькаснага праходжання прадстаўнікоў партый у склад УВК.

Вялікая колькасць прызначэнняў у АВК і УВК вылучэнцаў ад працоўных калектываў асабліва адбілася на недастатковай збалансаванасці іх складу, паколькі працоўныя калектывы, як правіла, не з'яўляюцца ні незалежнымі, ні палітычна прадстаўнічымі. Удзела ў працы выбарчых камісій палітычных партый, прыныцова важнага для забеспячэння празрыстасці дадзенага працэсу і даверу да яго, было надзвычай мала.

Амаль ва ўсіх выпадках, калі ў назіральнікаў МНВ БДПЧ АБСЕ быў доступ да такога кшталту інфармацыі, яны паведамлялі, што УВК складаліся з супрацоўнікаў, занятых па адным і тым жа месцы працы, такім як прадпрыемствы або школы. Склалася ўражанне, што ўжо існуючыя іерархічныя адносіны пераносіліся на УВК (г.зн. кіраўнікі або намеснікі кіраўнікоў такіх месцаў занятасці становіліся старшынямі УВК, а іх супрацоўнікі працавалі ў якасці членаў УВК). Гэта негатыўна адбілася на і без таго недастатковай незалежнасці асобна ўзятых членаў у складзе камісій.

Выбарчыя камісіі на ўсіх узроўнях выканалі свае арганізацыйныя абавязкі з захаваннем тэрмінаў, усталяваных у каляндарным плане. У выглядзе асобных брашур Цэнтравыбаркамам былі выдадзены Метадычныя рэкамендацыі па працы АВК і УВК, якімі яны маглі кіравацца ў працы.

VI. РЭГІСТРАЦЫЯ ВЫБАРШЧЫКАЎ

Для ўключэння ў спіс выбаршчыкаў па ўчастку грамадзянін Беларусі да дня выбараў або ў дзень выбараў павінен дасягнуць 18-летняга ўзросту і стала або часова пражываць на тэрыторыі дадзенага выбарчага ўчастка. ВК усталявана, што ў галасаванні не прымаюць удзелы асобы, прызнаныя судом недзеяздольнымі, асобы, якія захоўваюцца ў месцах пазбаўлення свабоды, а таксама асобы, у дачыненні да якіх абрана мера стрымання -

утрыманне пад вартай. Агульная колькасць зарэгістраваных на прайшоўшых выбарах выбаршчыкаў склала 7 016 711 чалавек.

Рэгістрацыю выбаршчыкаў у Беларусі можна ахарактарызаваць як тыповую сістэму рэгістрацыі выбаршчыкаў, заснаваную на перыядычна складаемых спісах. Спісы выбаршчыкаў складаліся асобна па кожным участку адпаведнымі адміністрацыямі на месцах і ўдакладняліся УВК. Дзеючай прававой базай зводных або цэнтралізаваных спісаў выбаршчыкаў на яком-небудзь з узроўняў вышэй выбарчых участкаў не прадугледжана. Такім чынам, магчымасць аператыўнай крыжаванай праверкі для выяўлення паўторных імёнаў выбаршчыкаў або памылковых дадзеных адсутнічала.

Паводле ВК выбаршчыкі могуць правяраць у спісах выбаршчыкаў свае асабістыя дадзеныя, аднак ім не прадугледжана, каб спісы выбаршчыкаў вывешваліся ў публічных месцах. Каб праверыць звесткі аб сабе, выбаршчыкі павінны былі асабіста наведаць памяшканне УВК. Спісы выбаршчыкаў заставаліся адкрытымі, і грамадзяне маглі ўключыцца ў дадатковы спіс выбаршчыкаў ажно да зачынення ўчасткаў для галасавання пры ўмове прад'яўлення імі дакумента, які пасвядчае асобу і пражыванне на тэрыторыі адпаведнай акругі. Дзеючыя палажэнні з'яўляюцца недастатковымі, каб выключыць магчымасць аднаго чалавека прагаласаваць двойчы.

VII. РЭГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

Права балатавацца ў парламент прадастаўляецца грамадзянам, дасягнуўшым 21 года і стала пражываючым у Беларусі. Кандыдаты могуць вылучацца 3 шляхамі: ад зарэгістраваных палітычных партый, працоўных калектываў і ініцыятыўных груп грамадзян, у якіх атрымалася сабраць не меней за 1 000 подпісаў выбаршчыкаў. Да ўсталяванага на 18 жніўня крайняга тэрміну 8 палітычнымі партыямі было ажыццёўлена 59 вылучэнняў, працэс вылучэння паспяхова завяршылі 322 з 424 прайшоўшых рэгістрацыю ініцыятыўных груп, а таксама заяўкі на вылучэнне паступілі ад 113 працоўных калектываў.

Увогуле было прынята 365 кандыдатур, заяўкі якіх разглядаліся АВК да 28 жніўня. Па выніках праверкі АВК 275 прэтэндэнтаў былі зарэгістраваныя, 89 атрымалі адмову, а яшчэ 1 зняў сваю кандыдатуру. Пяцьдзсят два з 89 атрымаўшых адмову прэтэндэнтаў звярнуліся са скаргай у ЦВК, пасля чаго было зарэгістравана яшчэ 8 кандыдатаў, а адзін з 52 зняў сваю кандыдатуру. Яшчэ двое былі зарэгістраваныя пасля звароту ў Вярхоўны суд. У выніку, агульная колькасць зарэгістраваных кандыдатаў склала 285 чалавек. Тым не менш, пасля зняцця сваіх кандыдатур дваццаццю двума з іх (у тым ліку дванаццаццю ад апазіцыйных партый) у выніку на выбарах вялі барацьбу 263 кандыдата. Падрабязныя дадзеныя аб рэгістрацыі кандыдатаў прыведзены ў Дадатку 1.

Патрабаванне ВК, паводле якога для таго, каб палітычная партыя магла вылучыць свайго кандыдата, на тэрыторыі адпаведнай выбарчай акругі павінна быць зарэгістравана яе арганізацыйная структура, уяўляе сабой празмернае рэгуляванне ўнутраных спраў палітычных партый і стварае неапраўданыя перашкоды на шляху да балатавання ў якасці кандыдата.

VIII. ПЕРАДВЫБАРНАЯ АГІТАЦЫЯ

10 ліпеня Прэзідэнт публічна заклікаў да таго, каб маючыя адбыцца выбары былі праведзены адкрыта і дэмакратычна, што ён затым паўтарыў падчас тэлевізійнага выступу 29 жніўня і паседжання ўрада, якое прайшло 22 верасня і было прысвечана выбарчай кампаніі.

Перадвыбарная агітацыя афіцыйна стартавала 28 жніўня і разгортвалася павольна. Яна заставалася ціхай і ледзь прыкметнай па ўсёй тэрыторыі краіны, пры гэтым некаторыя з кандыдатаў заявілі, што агітацыйнай кампаніі па сутнасці так і не было. Хоць меркавалася, што выбаршчыкі былі ў курсе таго, што праходзяць выбары, у шматлікіх рэгіёнах краіны назіральнікі мелі сур'ёзныя сумненні наконт таго, што выбаршчыкам прадастаўлялася неабходная інфармацыя аб кандыдатах і іх праграмах. Выбаршчыкі рэдка мелі магчымасць адначасова сустрэцца з больш чым адным кандыдатам, але нават калі гэта адбывалася, такія мерапрыемствы абмяжоўваліся простым выкладам праграм, пасля чаго можна было задаць пытанні і пачуць адказы. На ўсім працягу выбараў якіх бы то ні было публічных дэбатаў паміж кандыдатамі заўважана не было.

Агітацыя праходзіла ў атмасферы строгага кантролю і ў адпаведнасці з правіламі, якія вузка абмежавалі як прастору для агітацыйнай дзейнасці, так і ролю, якую гулялі палітычныя партыі. Гэта супярэчыць параграфу 7.7 Капенгагенскага дакумента 1990 года і ставіць пад сумненне выкананне параграфу 7.6⁹. Сустрэчы праводзіліся ў месцах, якія бясплатна прадастаўляліся АВК, хоць часцяком у кандыдатаў не атрымоўвалася звярнуцца да значнай часткі свайго электарата з прычыны абмежаванай колькасці вылучаных месцаў, а, часам, і іх нязручнага знаходжання. Некаторыя кандыдаты ад апазіцыі адзначылі пашырэнне сваіх магчымасцяў для правядзення сустрэч ва ўсталяваных для гэтага месцах без умяшальніцтва, тады як іншыя заяўлялі, што сустрэчы, на якіх маглі выказацца крытычныя погляды ў адносінах да ўладаў, не дазваляліся.

Працоўныя калектывы і прадпрыемствы таксама арганізавалі сустрэчы, аднак галоўным чынам перавага аддавалася кандыдатам, якія падтрымліваюць улады. За чатыры тыдні агітацыйнага перыяду вулічных мітынгаў не праводзілася наогул, а сходаў у шырокім фармаце адбылося толькі некалькі, пры гэтым большасць кандыдатаў аддавала перавагу выкарыстоўванню для сустрэч з выбаршчыкамі абыходаў па месцы іх жыхарства. Некаторыя апазіцыйныя кандыдаты і партыі вырашылі наўмысна не карыстацца тымі вузкімі магчымасцямі, якія былі прадастаўлены ім для вядзення перадвыбарнай агітацыі, спаслаўшыся на неабгрунтаваныя абмежаванні, цяжкія бюракратычныя працэдурны, немагчымасць паведамлення выбаршчыкам папярэдняй інфармацыі і адсутнасць транспарту для арганізацыі паездак на мерапрыемствы ў сельскай мясцовасці.

Правілы, якія датычацца вырабу і распаўсюджвання агітацыйных матэрыялаў, таксама насілі абмежавальны характар, ушчымяючы здольнасць кандыдатаў звярнуцца да

⁹ Паводле параграфу 7.7 дзяржавы-ўдзельніцы АБСЕ забяспечваюць, каб закон і дзяржаўная палітыка дапускалі правядзенне палітычных кампаній у атмасферы свабоды і сумленнасці, у якой ніякія адміністрацыйныя дзеянні, насілле або запалохванне не ўтрымлівалі бы партыі і кандыдатаў ад свабоднага выкладу сваіх поглядаў і ацэнак, а таксама не мяшалі бы выбаршчыкам знаёміцца з імі і абмяркоўваць іх або галасаваць свабодна, не асцерагаючыся пакарання. Параграф 7.6 абвяшчае, што дзяржавы-ўдзельніцы паважаюць права прыватных асоб і груп асоб ствараць ва ўмовах поўнай свабоды свае палітычныя партыі або іншыя палітычныя арганізацыі і прадастаўляюць такім палітычным партыям і арганізацыям неабходныя юрыдычныя гарантыі, якія дазваляюць ім супернічаць паміж сабой на аснове роўнасці перад законам і органамі ўлады.

шырокай аўдыторыі выбаршчыкаў. У выбарчыя камісіі паступілі скаргі з нагоды адмовы ў вырабе агітацыйных матэрыялаў і неўказання асобнымі дзяржаўнымі друкарнямі неабходных выходных дадзеных па тыражы. У Мінску пяць кандыдатаў ад апазіцыйнай Аб'яднанай грамадзянскай партыі (АГП) спынілі ўдзел у гонцы, звярнуўшыся ў ЦВК са скаргай у сувязі з тым, што не быў атрыманы дазвол друкарні на выраб улёткі, у якой выкладалася іх сумесная праграма. Гэта таксама ставіць пад пытанне павягу да абавязальніцтваў, прынятых у адпаведнасці з параграфам 7.7 Капенгагенскага дакумента 1990 года.

У той час, як некаторыя апазіцыйныя кандыдаты сцвярджалі, што адчулі на сабе ціск з боку мясцовых адміністрацый, іншыя кандыдаты, у тым ліку і ад апазіцыі, заявілі, што стаўленне акруговых камісій стала больш дружалюбным і адкрытым, чым раней, а перадвыбарны клімат палепшыўся.

Накіраваны 27 жніўня Аб'яднанымі дэмакратычнымі сіламі (АДС) зварот да ўладаў з заклікам уступіць у адкрыты дыялог па выбарчым працэсе застаўся без увагі. Сярод кандыдатаў ад апазіцыі працягваў назірацца падзел меркаванняў па пытанні аб спыненні ўдзелу ў выбарах або магчымага іх байкатавання з прычыны іх недаверу да працэсу датэрміновага галасавання і таго спосабу, якім, як чакалася, будзе праведзены падлік галасоў. Пасля дня выбараў лідэры апазіцыі заявілі аб тым, што асцярогі, якія яны адчувалі, спраўдзіліся, і паведамлі назіральнікам МНВ БДПЧ АБСЕ, што, па іх меркаванню, у працэс датэрміновага галасавання адбывалася ўмяшальніцтва, і што зафіксаваныя імі парушэнні насілі шырокамаштабны характар, асабліва падчас датэрміновага галасавання і падліку галасоў.

У цэлым на ўсім сваім працягу агітацыйная кампанія праходзіла ў мірнай абстаноўцы без праяваў насілля. Дзяржаўныя органы не сталі разганяць дэманстрацыю, якая прайшла ўвечар дня выбараў у цэнтры Мінска. З іншага боку, удзельнікаў акцыі ў памяць аб чатырох вядомых людзях, знікшых у 1999-2000 гадах, якая не мела прамога дачынення да выбараў, аднак адбілася на агульным палітычным становішчы, што прайшла 16 верасня на тым жа самым месцы, супрацоўнікі міліцыі вымусілі разыйсціся.

IX. СМІ

A. СІТУАЦЫЯ ВАКОЛ СМІ

Па дадзеных Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь у цяперашні час у Беларусі зарэгістравана 1314 друкаваных выдання, 9 інфармацыйных агенцтваў, 66 тэлевізійных і 158 радыёвяшчальных праграм¹⁰ пры вядучай ролі на медыйнай прасторы за СМІ дзяржаўнай формы ўласнасці. Адчуваецца агульны недахоп СМІ, якія прапануюць незалежныя погляды і меркаванні¹¹, асабліва сярод электронных СМІ, з'яўляючыхся асноўнай крыніцай інфармацыі. Такое становішча спраў ставіць пад сумненне выкананне параграфу 7.7 Капенгагенскага дакумента 1990 года.

Дзяржава валодае кантрольнай доляй ўласнасці ва ўсіх агульнанацыянальных электронных СМІ, транслюемых з Беларусі. Галоўнае з фінансуемых дзяржавай СМІ - «Нацыянальная дзяржаўная тэлерадыёкампанія» - аб'ядноўвае ў сабе і тэлеканал, і

¹⁰ Сайт <http://www.mininform.gov.by> наведаны 1 кастрычніка 2008 г.

¹¹ Прадстаўнік АБСЕ па пытаннях свабоды СМІ раней выказваў сваю занепакоенасць з нагоды кантроля за СМІ з боку дзяржавы: www.osce.org/publications/rfm/2008/07/32397_1169_en.pdf.

радыёстанцыю, а менавіта «БТ» і «БР». Тэлеканал «БТ» з яго агульнанацыянальным пакрыццём застаецца вядучым вяршальным органам па інфармаванні грамадскасці аб палітычным жыцці. Па меншай меры, яшчэ два канала, «АНТ» і «СТБ», ахопліваюць значную частку тэрыторыі краіны кожны. Асноўныя расійскія тэлеканалы, да якіх адносяцца «Расія» і «НТВ» могуць прымацца як у арыгінальным фармаце, так і з мясцовай эфірнай сеткай. Разам з тым, аб'ём бесстаронняга асвятлення палітычнага жыцця Беларусі абмежаваны.

Электронныя СМІ не спрыяюць арганізацыі публічных дэбатаў, абмену меркаваннямі, правядзенню журналісцкіх расследаванняў і выказванню каментарыяў, дзякуючы чаму грамадскасці быў бы прапанаваны больш дасведчаны погляд на кандыдатаў, прэтэндуемых на абранне. Сектару электронных СМІ бракуе моцных і незалежных вяршальнікаў, гатовых да бесстаронняга асвятлення палітычных падзей, у тым ліку выбарчай кампаніі.

Улічваючы дадзены недахоп незалежных электронных СМІ, у якасці асноўных альтэрнатыўных крыніц інфармацыі палітычнага характару выступаюць Інтэрнэт і недзяржаўныя друкаваныя выданні, асабліва рэгіянальныя газеты. Разам з тым, шматлікія незалежныя газеты не маюць магчымасці рэалізоўваць свае выпускі па дзяржаўных каналах распаўсюджвання, у сувязі з чым варыянтаў распаўсюджвання ў іх застаецца няшмат¹². Разам з, у асноўным, меншым тыражом незалежных газет у параўнанні з дзяржаўнымі выданнямі гэта прыводзіць да абмежавання доступу да альтэрнатыўных крыніц інфармацыі.

Прадстаўнік АБСЕ па пытаннях свабоды СМІ асудзіў серыю вобшукаў і канфіскацый, прадрпрыятых у дачыненні да незалежных журналістаў у Беларусі ў сакавіку 2008 года як «непрыкрытае парушэнне абавязальніцтваў у рамках АБСЕ па абароне свабоды прэсы»¹³. Ужо пасля выбараў прыйшло станоўчае паведамленне аб звароце Камітэтам дзяржаўнай бяспекі камп'ютараў і іншага абсталявання дадзеных СМІ іх уладальнікам без якіх-небудзь растлумачэнняў.

В. ПРАВАВАЯ БАЗА ДЛЯ ДЗЕЙНАСЦІ СМІ

Канстытуцыяй Беларусі забаронена цензура, і гарантавана свабода меркаванняў, перакананняў і іх свабоднае выказванне. Ёю таксама забяспечваецца права на атрыманне і распаўсюджванне поўнай, дакладнай і своєчасовай інфармацыі аб палітычным жыцці. Базавыя правыя рамкі выкарыстання СМІ у мэтах перадвыбарнай агітацыі паранейшаму рэгламентуюцца ВК, у прыватнасці артыкулам 46.

31 ліпеня ЦВК вызначыла парадак бясплатнага выкарыстання кандыдатамі друкаваных¹⁴ і электронных СМІ. У электронных СМІ кожны кандыдат атрымаў па пяць хвілін для свайго звароту, які выходзіў у запісу на абласных студыях Нацыянальнай дзяржаўнай

¹² У снежні 2005 года валодаемыя дзяржавай кампаніі-распаўсюджвальнікі «Белпошта» і «Белсаюздрук» спынілі супрацоўніцтва з шэрагам друкаваных СМІ. Па інфармацыі «Беларускай асацыяцыі журналістаў» абедзве кампаніі выключылі больш за 15 выданняў са свайго падпісновага каталога, а таксама спісу выданняў, распаўсюджваемых праз газетныя кіёскі.

¹³ www.osce.org/fom/item_1_30442.html. Гэтыя вобшукі праводзіліся ў сувязі з крымінальнай справай, узбуджанай у 2005 годзе пасля распаўсюджвання ў сетцы мультфільмаў, меркавана зневажаючых гонар і годнасць Прэзідэнта.

¹⁴ Кандыдаты мелі права апублікаваць сваю праграму альбо ў мясцовых дзяржаўных выданнях, альбо ў наступных агульнанацыянальных фінансуемых са сродкаў дзяржаўнага бюджэту газетах: «Беларуская ніва», «Народная газета», «Рэспубліка» і «Звязда».

тэлерадыёкампаніі. Пры тым што, як прадугледжана ВК, трансляцыя дадзеных ролікаў павінна прыходзіцца на перыяд, калі тэле- і радыёпраграмы збіраюць найбольшую аўдыторыю, ЦВК прыняла рашэнне вылучыць часавы адрэзак з 17:30 па 18:30. Некаторыя суразмоўцы, у іх ліку кандыдаты, палічылі яго занадта раннім, каб ахапіць такую аўдыторыю і раскрытыкавалі пяціхвілінную працягласць выступу як занадта недоўгачасовую. У выніку, асобныя кандыдаты ў знак пратэсту адмовіліся ад свайго бясплатнага эфірнага часу¹⁵.

Станоўчай навіной стала зробленая Цэнтравыбаркамам 12 верасня аб'ява, што ў выніку «беспрэцэдэнтнага палітычнага рашэння» ролікі кандыдатаў, якія былі запісаныя з першым пяціхвілінным выступам, будуць транслявацца паўторна ў перыяд з 19:00 па 20:00 каб дазволіць дасягнуць максімальнага ахопу выбаршчыкаў. Як стала вядома МНВ БДПЧ АБСЕ ад Старшыні Цэнтравыбаркаму, дадзенае рашэнне было зацверджана па-за рамкамі звычайных паседжанняў ЦВК на падставе кансультацый з Прэзідэнтам Рэспублікі. У адрозненні ад першапачатковага выхаду ролікаў звесткі аб даце і часу другіх выступаў кандыдатаў былі апублікаваны на Інтэрнэт-сайце ЦВК. Разам з тым, увогуле, выбаршчыкам было цяжка даведацца аб тым, калі кандыдаты па іх выбарчай акрузе будуць выступаць па тэлебачанні і радыё. Улічваючы, што гэта было адзіным з'яўленнем кандыдатаў у СМІ, аб'ём інфармацыі аб кампаніі ў выбаршчыкаў быў абмежаваны.

Часткова з прычыны абмежаванняў, якія ўсталёўваюцца адносна фінансавання агітацыйнай кампаніі, на прайшоўшых выбарах кандыдаты не набывалі эфірнага часу ў прыватным парадку. У выніку ўвесь аб'ём перадвыбарнай агітацыі на тэлебачанні склаў толькі па 10 хвілін для кожнага з кандыдатаў, і застаецца спрэчным, ці досыць інфармацыі можна паведаміць выбаршчыкам за гэты час, каб яны зрабілі дасведчаны выбар сярод кандыдатаў. Рашэнне ЦВК аб арганізацыі фармату бясплатнага эфірнага часу было выканана ў межах строгіх рамак, што адмоўна адбілася на магчымасцях выбаршчыкаў атрымаць інфармацыю. Калі бы ЦВК выкарыстала больш ліберальны падыход, медыйны фармат мог бы стаць больш падрабязным і справядлівым¹⁶.

31 ліпеня Цэнтравыбаркамам быў створаны Наглядальны савет для ажыццяўлення кантролю за захаваннем парадку і правіл правядзення перадвыбарнай агітацыі ў сродках масавай інфармацыі і выканання функцый галоўнай інстанцыі пры разглядзе ўзнікаючых у гэтай сувязі спрэчак і скарг. Старшынаваў у ім намеснік Міністра інфармацыі, а складаўся Савет выключна з прадстаўнікоў дзяржаўных органаў і СМІ, фінансуемых з дзяржаўнага бюджэту. Да заканчэння крайняга тэрміна для вылучэння кандыдатаў Савет правёў два паседжанні, на якіх не было ўсталявана ніякіх парушэнняў па заслуханых васьмі скаргах, якія, ў асноўным, датычыліся датэрміновага пачатку агітацыі. Па ўсёй бачнасці, больш у Савет скарг на працягу ўсёй астатняй кампаніі не паступіла. На працягу апошняга тыдня кампаніі, калі ў эфіры дзяржаўнага тэлеканала «БТ» рэгулярна гучала тэндэнцыйная негатыўная інфармацыя аб апазіцыі і кандыдатах з яе ліку, ніякіх мер уздзеяння Савет не прыняў, не забяспечыўшы выканання аднаго з палажэнняў ВК, якое прадугледжвае, што кандыдаты «на роўных правах карыстаюцца дзяржаўнымі сродкамі масавай інфармацыі».

¹⁵ Бясплатным эфірным часам на тэлебачанні не скарысталася 19 кандыдатаў, а на радыё аналагічным чынам паступіла 22 кандыдата.

¹⁶ У прыватнасці, ЦВК прыняла сваю пастанову аб бясплатным эфірным часе задоўга да таго, як стала вядома дакладная колькасць прэтэндэнтаў. Калі б ў яе пастанове была ўлічана фактычная колькасць прэтэндэнтаў, магчыма, што асвятленне стала бы больш падрабязным.

С. МАНІТОРЫНГ СМІ, ПРАВЕДЗЕНЫ БДПЧ АБСЕ

15 жніўня МНВ БДПЧ АБСЕ прыступіла да маніторынгу СМІ, заснаванаму на якасным і колькасным аналізе 4 тэлевізійных каналаў, 1 радыёстанцыі і 10 газет¹⁷. Маніторынг праводзіўся з мэтай вызначыць, наколькі бесстароннім і збалансаваным былі асвятленне кандыдатаў і іншых палітычных суб'ектаў у СМІ і падача іншай дарэчнай у гэтай сувязі інфармацыі, для таго, каб дазволіць выбаршчыкам зрабіць дасведчаны выбар. У яго ходзе ацэньваліся як аб'ём прыведзенага кандыдатам эфірнага часу і друкаванай плошчы, так і танальнасць асвятлення.

За выключэннем шэрагу адзінкавых выпадкаў дзяржаўныя СМІ увогуле выконвалі свае абавязкі па прадастаўленню бясплатнага эфірнага часу і друкаванай плошчы. Тым не менш, з шэрагу рэгіёнаў назіральнікі МНВ БДПЧ АБСЕ паведамлілі аб неаднолькавым стаўленні да кандыдатаў пры арганізацыі іх бясплатных выступаў.

Вынікі маніторынгу СМІ, якія сталі адлюстраваннем рэдактарскай палітыкі СМІ на працягу кампаніі, паказалі, што за выключэннем недзяржаўных газет, у матэрыялах адсутнічала сапраўдная палітычная палеміка паміж супернікамі. У большасці СМІ, маніторынг якіх ладзіўся, асвятленне было амаль цалкам сканцэнтравана на працэдурных і тэхнічных аспектах выбарчага працэсу, пры гэтым падкрэсліваўся пільны, стабільны і спакойны ход кампаніі. У той жа час, дзяржаўныя СМІ надалі пільную ўвагу ўладам і афіцыйным асобам, часцяком ўказваючы на дасягнутыя імі вынікі і поспехі. Кандыдаты, як правіла, згадваліся толькі ў агульнай масе, а асвятленне асобна ўзятых кандыдатаў практычна адсутнічала. Такім чынам, выбаршчыкі маглі даведацца аб поглядах і платформах кандыдатаў амаль выключна ў фармаце прадстаўленага ў абмежаваным аб'ёме бясплатнага эфірнага часу.

Дзяржаўныя СМІ, як агульнанацыянальнага, так і мясцовага маштабу, практыкавалі вельмі асцярожны і мінімалісцкі падыход да расказу аб ходзе кампаніі. Склалася ўражанне, што акрамя слабой актыўнасці агітацыі ў цэлым, да такога падыходу падштурхоўвала ўспрыманне дзяржаўнымі СМІ сваёй ролі, якая звужалася выключна да выканання правіл прадастаўлення бясплатнага эфірнага часу і друкаванай плошчы. У ВК прыведзена нядосыць яснае азначэнне таго, што лічыцца перадвыбарнай агітацыяй, і здалося, што СМІ ухіляліся ад аповяду аб кампаніях кандыдатаў, каб не перакрочыць мяжу паміж вядзеннем рэпартажу і агітацыяй за таго або іншага кандыдата. З ЦВК ніякіх растлумачэнняў па дадзеным пытанні таксама не паступіла.

Такім чынам, асвятлення выбарчай кампаніі ў аб'ёме, прапанаваным СМІ, аказалася недастаткова, каб выбаршчыкі на прайшоўшых выбарах змаглі атрымаць паўнаўвартасную інфармацыю аб кандыдатах і зрабіць дасведчаны выбар, што супярэчыць параграфам 7.7 і 7.8 Капенгагенскага дакумента 1990 года¹⁸.

¹⁷ Маніторынг ахопліваў наступныя СМІ: дзяржаўны канал «БТ» (Першы нацыянальны тэлеканал), «АНТ», «СТБ», канал Расійскай Федэрацыі «РТР у Беларусі» (тэлеканалы); «БР» (Першы канал беларускага радыё); «Народная газета», «СБ-Беларусь сёння», «Рэспубліка», «Звязда» (дзяржаўныя газеты), «Беларусы і рынак», «Белгазета», «Камсамольская праўда ў Беларусі», «Народная воля», «Наша ніва» і «Обозреватель» (недзяржаўныя газеты).

¹⁸ Паводле параграфу 7.8 дзяржавы-ўдзельніцы забяспечваюць, каб не ўсталёўваліся якія-небудзь юрыдычныя або адміністрацыйныя бар'еры для бесперашкоднага доступу да сродкаў масавай інфармацыі на недыскрымінацыйнай аснове для ўсіх палітычных групавак і індыўдуальных асоб, жадаючых прыняць удзел у выбарчым працэсе.

У асвятленні электронных СМІ дамінавалі рэпартажы аб Прэзідэнце, ад рашэння ім працоўных пытанняў, да ўдзелу ў афіцыйных мерапрыемствах, а таксама аб органах улады, такіх як урад і ЦВК.

Падчас свайго асвятлення дзяржаўныя СМІ адвялі найбольшую частку часу Прэзідэнту. На працягу афіцыйнага перыяду агітацыі «БТ» і «БР» прысвяцілі Прэзідэнту адпаведна 47 і 35 працэнтаў часу ў навінах палітыкі, якія выходзілі ў прайм-тайм; танальнасць вясчання пры гэтым была выключна станоўчай і нейтральнай. Больш таго, на «БТ» падрабязна трансляваліся розныя выступы Прэзідэнта, якія падкрэслівалі дасягненні і ўпэўнены кантроль за палітыкай дзяржавы. Яшчэ 17 і 11 працэнтаў такога часу канал «БТ» аддаў ураду і ЦВК адпаведна. Іншы дзяржаўны вясчальнік, «БР», прысвяціў уладам 93 працэнта часу ў навінах палітыкі. Што датычыцца танальнасці, то яна пры гэтым заставалася пераважна пазітыўнай або нейтральнай.

Пры падачы інфармацыі аб кандыдатах, электронныя СМІ імкнуліся распавядаць аб іх у агульнай масе без згадвання імёнаў. Нягледзячы на тое, што на канале «БТ» кандыдатам у агульнай групе было адведзена найбольшая частка часу (9 працэнтаў) у навінах палітыкі, якія выходзілі ў прайм-тайм, ён быў адзіным, дзе неаднаразова гучалі крытычныя заўвагі ў адрас кандыдатаў ад апазіцыі. На працягу апошняга тыдня гонкі негатыўныя рэпартажы аб апазіцыйных сілах і іх кампаніі, у тым ліку байкатаванні выбараў некаторымі палітычнымі дзеячамі, сталі з'яўляцца ў эфіры канала прыкметна часцей. «БТ» характарызаваў іх, у тым ліку асобных кандыдатаў, дыскрэдытуючым чынам.

Увогуле, іншыя электронныя СМІ практыкавалі аналагічны падыход, галоўным чынам канцэнтруючы сваю ўвагу на дзейнасці ўладаў, асабліва Прэзідэнце, і ў значна меншай ступені надаючы яе кандыдатам і палітычным партыям. Напрыклад, канал «АНТ» прысвяціў 58 працэнтаў часу навін і аналітычных перадач у прайм-тайм Прэзідэнту, выключна станоўчага і нейтральнага па танальнасці вясчання. Толькі тэлеканал «Расія» у варыянце мясцовай сеткі вясчання прапанаваў глядачам трохі іншы погляд на беларускую палітыку, падаючы інфармацыю, больш збалансаваную па танальнасці.

Усё электронныя СМІ, якія ахопліваў маніторынг, праігнаравалі ў сваім асвятленні асобныя падзеі і пытанні, якія аказвалі некаторы ўплыў на перадвыбарную кампанію. Да іх ліку адносілася вызваленне палітычных зняволеных і дыскусія з нагоды магчымага байкатавання выбараў. У кантэксце апошняга, пры з'яўленні на экране палітычных лідэраў, ім у сваёй большасці адводзілася роля маргіналаў або давалася адмоўная характарыстыка без прадастаўлення магчымасці выказаць сваё меркаванне. Акрамя таго, дзяржаўныя электронныя СМІ значна сказілі інфармацыю аб папярэдніх заключэннях і высновах МНВ БДПЧ АБСЕ, звярнуўшы ўвагу толькі на тыя фрагменты дадзенага ацэннага дакумента, якія можна вытлумачыць больш пазітыўным і канструктыўным чынам, не прадставіўшы грамадзянам уважанай і аб'ектыўнай карціны.

Газеты і незалежныя Інтэрнэт-сайты прапанавалі чытачам больш рознабаковы падыход. Калі дзяржаўныя газеты падавалі інфармацыю, робячы акцэнт на спакойным і арганізаваным ходзе кампаніі і вядучай ролі ўладаў (выданне «Беларусь сёння» адвяло 64 працэнта сваёй друкавай плошчы асвятленню дзейнасці Прэзідэнта), то недзяржаўныя газеты прадэманстравалі разнастайнасць поглядаў, у тым ліку ў выглядзе расказаў аб асобна ўзятых кандыдатах і партыях. Напрыклад, «Народная воля» прысвяціла кандыдатам найбольшую частку сваёй друкаванай плошчы, 22 працэнта, аднак у сваім стаўленні да іх аддавала перавагу Аб'яднанай грамадзянскай партыі. Што датычыцца

«Белгазеты», то апісанне палітычнай арэны на яе старонках было збалансаваным, як па танальнасці, так і аб'ёму матэрыялаў. Разам з тым, чытацкая аўдыторыя дадзеных СМІ у асноўным застаецца нешматлікай з прычыны адносна невялікага тыражу і карыстання сеткай Інтэрнэт.

Х. УДЗЕЛ ЖАНЧЫН

Паводле Канстытуцыі Беларусі права жанчын і мужчын роўныя. Ніякіх спецыяльных мер па заахвочванні вылучэння сваіх кандыдатур жанчынамі або ўдзела жанчын у выбарах не прадугледжана. У ліку 110 дэпутатаў парламента, які складаў свае паўнамоцтвы, было 32 жанчыны (29 працэнтаў), а сярод 56 абіраемых на аснове ўскоснага выбарчага права членаў верхняй палаты іх было 18 (31 працэнт). Прадстаўніцтва жанчын у парламенце пераўзыходзіць сярэднеусветны ўзровень¹⁹. Тым не менш, становішча жанчын у палітыцы бачыцца меней істотным; з 24 міністраў у цяперашнім урадзе толькі адна жанчына²⁰, а сярод 7 губернатараў жанчын няма наогул. Жанчына ўзначальвае адну з палітычных партый²¹.

У Беларусі ў заканадаўчым парадку не ўсталявана ніякіх выбарчых квот для жанчын, і палітычныя партыі, працоўныя калектывы і ініцыятыўныя групы вырашаюць, колькі жанчын будзе вылучана, па ўласным меркаванні. Сярод 263 кандыдатаў, якія ўдзельнічалі на прайшоўшых выбарах, было 54 жанчыны (21 працэнт). Існуе меркаванне, што мажарытарныя сістэмы меней стымулююць вылучэнне жанчын, чым прапарцыянальныя сістэмы на аснове партыйных спісаў. Тым не менш, у новы парламент было абрана 35 жанчын, некалькі больш чым у склад папярэдняга склікання. Большасць жанчын балатавалася ў якасці кандыдатаў без партыйнай прыналежнасці пры вылучэнні шляхам збору подпісаў. Жанчыны балатаваліся ва ўсіх абласцях²², але ў асноўным па горадзе Мінску і Мінскай вобласці. Пры гэтым жанчыны ўдзельнічалі ў перадвыбарнай гонцы толькі ў 48 з 110 выбарчых акруг.

Нягледзячы на шырокае прадстаўніцтва жанчын у парламенце Беларусі, важнай ролі ў кантэксте выбарчай кампаніі кандыдаты жаночага полу не згулялі. Тэматыка гендэрнай роўнасці ў перадвыбарных праграмах кандыдатаў не фігуравала, а праблемы, стоячыя перад жанчынамі, прыкметным прадметам перадвыбарнай палемікі не сталі. Некаторыя з кандыдатаў ад апазіцыі жаночага полу заявілі аб ціску, аказваемым на іх мясцовымі адміністрацыямі і выбарчымі камісіямі.

Беларусь ратыфікавала Канвенцыю аб ліквідацыі ўсіх формаў дыскрымінацыі ў дачыненні да жанчын у 1981 годзе, Факультатыўны пратакол у 2004 годзе і Міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах. У верасні быў зацверджаны новы Нацыянальны план дзеянняў па забеспячэнні гендэрнай роўнасці на 2008-2010 годзе, у якім, тым не менш, выкарыстоўваецца чыста фармальны падыход да роўнасці палоў, усталяваны вузкія часавыя рамкі для выканання і адсутнічаюць індикатары і механізмы для ажыццяўлення кантролю. Нягледзячы на гэта, яго прыняцце адзначыла крок наперад, а існуючыя нацыянальныя і міжнародныя прававыя рамкі забяспечваюць аснову для

¹⁹ Беларусь заняла 23 месца ў Глобальным рэйтынгі гендэрнай роўнасці 2007 года (Сусветнага эканамічнага форума) і па дадзеных Міжпарламенцкага саюза (<http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>)

²⁰ Ганна Канстанцінаўна Дзейка, Міністр па падатках і зборах.

²¹ Камуністычная партыя Беларусі, лідэрам якой з'яўляецца Таццяна Голубева.

²² У Беларусі шэсць абласцей, акрамя таго абласное значэнне мае горад Мінск.

раўнапраўнага ўдзелу мужчын і жанчын у палітычным жыцці і дзейнасці, спалучанай з прыняццем рашэнняў.

Шэраг жаночых арганізацый актыўна адстойвае гендэрную роўнасць і большы ўдзел жанчын у палітычным жыцці. Разам з тым, якой-небудзь каардынацыі намаганняў грамадзянскай супольнасці, накіраванай на заахвочванне ўдзелу жанчын у выбарчым працэсе, не назіралася. Арганізацыі грамадзянскай супольнасці ўвогуле і жаночыя арганізацыі ў прыватнасці валодаюць карыснымі ведамі і вопытам у вобласці барацьбы за гендэрную роўнасць. Думаецца, што больш цесны дыялог паміж такімі арганізацыямі і дзяржаўнымі ўладамі станоўча адб'юся бы на выкананні Канвенцыі аб ліквідацыі ўсіх формаў дыскрымінацыі ў дачыненні да жанчын і Плана дзеянняў.

Жаночае прадстаўніцтва ў складзе выбарчых камісій з'яўляецца шырокім, асабліва ў акруговых камісіях і на тройцы пасад (старшыня, намеснік старшыні і сакратар). Жанчыны прымалі актыўны ўдзел і ў працы УВК; амаль на 50 працэнтах участкаў для галасавання, наведаных назіральнікамі МНВ АБСЕ у дзень выбараў, старшынёй УВК з'яўлялася жанчына. Сярод 12 членаў ЦВК - пяць жанчын, у тым ліку і Старшыня ЦВК.

XI. УДЗЕЛ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ МЕНШАСЦЯЎ

Паводле дадзеных перапісу насельніцтва 1999 года ў Рэспубліцы Беларусь пражывае чатыры асноўныя этнічныя групы. Найболей шматлікай групай з'яўляюцца беларусы (81,2 працэнта), потым ідуць рускія (11,37 працэнта), палякі (3,94 працэнта) і ўкраінцы (2,36 працэнта). Ніякіх пытанняў, звязаных з удзелам нацыянальных меншасцяў у прайшоўшых выбарах, на працягу ўсёй кампаніі не ўзнікала. Быў адзначаны выпадак, калі адзін з патэнцыйных кандыдатаў заявіў, што яму было адмоўлена ў рэгістрацыі з-за яго прыналежнасці да польскай нацыянальнасці.

XII. МЯСЦОВЫЯ І МІЖНАРОДНЫЯ НАЗІРАЛЬНІКІ

Выбарчым кодэксам прадугледжваецца магчымасць назірання за выбарамі шырокім колам зацікаўленых бакоў, у тым ліку дэпутатамі парламента, прадстаўнікамі мясцовых адміністрацый, членамі палітычных партый, грамадскіх аб'яднанняў, прадстаўнікамі грамадзян, працоўных калектываў, а таксама міжнароднымі назіральнікамі.

У Цэнтравыбаркаме паведамлілі, што да назірання за ходам датэрміновага галасавання і маніторынгу ў дзень выбараў было зарэгістравана 21 426 мясцовых назіральнікаў (3 Цэнтравыбаркамам, 455 акруговымі і 20 968 участковымі выбарчымі камісіямі). Тым не менш, арганізаванага шырокакаштабнага незалежнага маніторынгу ў дзень выбараў нікім з мясцовых непартыйных назіральнікаў не праводзілася.

Паводле дзеючага заканадаўства права станавіцца мясцовымі назіральнікамі належыць не толькі прадстаўнікам палітычных партый, ініцыятыўных груп, якія вылучылі кандыдатаў, і мясцовым незалежным арганізацыям, але таксама распаўсюджваецца і на выканаўчыя органы і працоўныя калектывы дзяржаўных кампаній.

Па дадзеных ЦВК на прайшоўшых выбарах было акрэдытавана 929 міжнародных назіральнікаў з 46 дзяржаў, у тым ліку 466 ад АБСЕ, 335 ад Выканаўчага камітэта СНД, 30 ад Парламенцкага Сходу Саюза Беларусі і Расіі, 33 ад Міжпарламенцкай Асамблеі

дзяржаў-удзельніц СНД, 4 ад Еўразійскай эканамічнай супольнасці, 16 ад цэнтральных выбарчых камісій краін СНД, 38 ад дыпламатычных прадстаўніцтваў у Мінску і 7 іншых.

ХІІІ. ЗАЯВЫ І СКАРГІ, ПАДАДЗЕННЯ ДА ДНЯ ВЫБАРАЎ

Як ужо раней адзначалася БДПЧ АБСЕ, «у заканадаўстве Беларусі немагчыма адшукаць канкрэтных палажэнняў, якія датычаць разгляду скарг на рашэнні выбарчых камісій. Пастулату аб тым, што вышэйстаячыя выбарчыя камісіі разглядаюць паступіўшыя заявы і скаргі, якія датычаць працы іншых выбарчых камісій, недастаткова»²³. Гэта працягвае выклікаць занепакоенасць. Акрамя таго, у ВК не прапісана выразнага парадку абскарджання рашэнняў мясцовых органаў улады аб утварэнні выбарчых камісій. Як правіла, суды адмаўляліся прымаць да разгляду скаргі на рашэнні мясцовых органаў улады, якія стваралі выбарчыя камісіі, з прычыны адсутнасці ў ВК асобнага палажэння, якое прадугледжвала бы магчымасць падачы такой скаргі.

Да дня выбараў у ЦВК паступіла 468 заяў, 96 з якіх, паводле інфармацыі з ЦВК, адносінаў да падрыхтоўкі і правядзення выбараў не мелі. Цэнтравыбаркамам было вынесена 52 рашэння па скаргах на АВК у сувязі з адмовай у рэгістрацыі кандыдатам. Увогуле Цэнтравыбаркамам як калегіяльным органам было прынята яшчэ 12 рашэнняў па скаргах іншага зместу.

Астатнія паступіўшыя ў ЦВК да дня выбараў скаргі разглядаліся альбо Старшынёй, альбо супрацоўнікамі ЦВК. Старшыня ЦВК заявіла МНВ БДПЧ АБСЕ, што мае права разглядаць скаргі самастойна паводле Рэгламенту ЦВК²⁴, што з'яўляецца спрэчным вытлумачэннем адпаведных палажэнняў. Такі падыход да разгляду скарг з'яўляецца нядосыць празрыстым і супярэчыць прынцыпу калегіяльнасці ў працы ЦВК. Акрамя таго, непрыняцце Цэнтравыбаркамам афіцыйных рашэнняў па асобных скаргах, судзячы па ўсім, абмежавала магчымасць іх наступнага перагляду Вярхоўным судзе.

МНВ БДПЧ АБСЕ змагла прысутнічаць на паседжаннях ЦВК, дзе слухаліся 52 скаргі аб адмове ў рэгістрацыі. У 8 выпадках Цэнтравыбаркам вынес рашэнні на карысць кандыдатаў. Пры вынясенні рашэнняў па скаргах аб адмове ў рэгістрацыі ЦВК вырашыла «кіравацца літарай закона» і пакінула ў сіле шэраг рашэнняў АВК, прынятых на падставе неістотных недакладнасцяў, дапушчаных у дэкларацыях аб даходах і маёмасці прэтэндэнтаў. ВК надзяляе выбарчыя камісіі правам адмовіць у рэгістрацыі на падставе неадпавядаючых рэчаіснасці звестак у дадзеных дэкларацыях. Разам з тым, кодэкс іх да гэтага не абавязвае, роўна як і не рэгламентуе, неадпаведнасць якога маштабу можа служыць дастатковай падставой для адмовы ў рэгістрацыі. Гэта ставіць пад сумненне выкананне параграфу 2 і 24 Капенгагенскага дакумента 1990 года²⁵. У Цэнтравыбаркаме

²³ «Сумеснае заключэнне аб выбарчым заканадаўстве Рэспублікі Беларусь» Еўрапейскай камісіі за дэмакратыю праз права (Венецыянскай камісіі) і БДПЧ АБСЕ, зацверджанае Саветам па дэмакратычных выбарах 12 кастрычніка 2006 года і Венецыянскай камісіяй на сваёй 68 пленарнай сесіі (13-14 кастрычніка 2006 года). [www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD\(2006\)028-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD(2006)028-e.asp).

²⁴ Гл. Пункт 31 Рэгламенту ЦВК.

²⁵ Паводле параграфу 2 дзяржавы-ўдзельніцы поўны рашучасці падтрымліваць і развіваць гэтыя прынцыпы справядлівасці, якія складаюць аснову прававой дзяржавы. Яны лічаць, што прававая дзяржава азначае не проста фармальную законнасць, якая забяспечвае рэгулярнасць і паслядоўнасць у дасягненні і падтрыманні дэмакратычнага парадку, але і справядлівасць, заснаваную на прызнанні і поўным прыняцці вышэйшай каштоўнасці чалавечай асобы і гарантуемую ўстановамі, ствараючымі структуры, якія забяспечваюць яе найбольш поўны выраз. Параграф 24 прадугледжвае, што дзяржавы-ўдзельніцы будуць забяспечваць, каб ажыццяўленне

настойвалі, што цэнтральная камісія можа толькі пастанавіць, ці з'яўляецца рашэнне АВК законным, але не даць ацэнку падставам для адмовы ў рэгістрацыі. Падобны падыход супярэчыць параграфу 5.10 Капенгагенскага дакумента 1990 года, які прадугледжвае эфектыўныя сродкі прававой абароны супраць адміністрацыйных рашэнняў.

Паводле ВК прэтэндэнтам прадастаўлялася тры дні, каб абскардзіць у Цэнтравыбаркам адмову ў рэгістрацыі. Немагчымасць атрымаць копіі рашэнняў асобных АВК з прычыны іх адсутнасці на наступны пасля заканчэння рэгістрацыі дзень на працоўным месцы²⁶ адбілася на здольнасці прэтэндэнтаў дадзеныя рашэнні аспрэчыць. Некаторым прэтэндэнтам не было прадстаўлена копій, а часам нават права азнаёміцца са зместам адпаведных дакументаў (праколаў праверкі подпісаў, заключэнняў экспертаў і г.д.), якія служылі падставой для адмовы ў рэгістрацыі. Выбарчым кодэксам наогул не прадугледжана магчымасць аспрэчыць канкрэтныя факты, лежачыя ў аснове рашэння аб адмове ў рэгістрацыі кандыдатам, роўна як і адпаведныя працэсуальныя ўказанні. Гэта таксама прывяло да таго, што прэтэндэнты практычна не маглі дзейсным спосабам абскардзіць і тыя пытанні, якія былі выкарыстаны для абгрунтавання адмовы ім у рэгістрацыі, што супярэчыць параграфу 5.10 Капенгагенскага дакумента 1990 года²⁷.

Дзевятнаццаць рашэнняў ЦВК у дачыненні да скарг былі апасля аспрэчвання ў Вярхоўным судзе. Два з іх не былі заслуханы на падставах працэсуальнага характару. Па выніках разгляду астатніх 17 спраў Вярхоўны суд адмяніў два рашэння ЦВК. Роля судаў іншых інстанцый заставалася мінімальнай, і склалася ўражанне, што суды дыстанцаваліся ад выбарчага працэсу, таксама не прыняўшы да разгляду шэраг спраў на працэсуальных падставах.

Падчас выбарчай кампаніі ў органы пракуратуры ўвогуле па краіне паступіла каля 186 скарг. Па меншай меры, у адным выпадку (у Копылі) праведзеная пракурорам праверка выявіла праблемы, якія мелі месца пры вылучэнні кандыдатур у склад УВК, аднак пасля тыя ж самыя людзі былі прызначаны ізноў сродкам выкарыстання іншых працэдур вылучэння. Беларускі хельсінскі камітэт абскардзіў гэтае паўторнае прызначэнне ў суд, аднак заява была прызнана не падлягаючай разгляду з прычыны яе непадведаннасці. Пасля старту перадвыбарнай агітацыі Наглядальны савет па кантролю за захаваннем парадку і правіл правядзення перадвыбарнай агітацыі ў СМІ пры ЦВК на паседжанні не збіраўся, паколькі, па ўсёй бачнасці, у яго адрас не паступіла ніякіх скарг.

XIV. ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ, ГАЛАСАВАННЕ Ў ДЗЕНЬ ВЫБАРАЎ І ПАДЛІК ГАЛАСОЎ

A. ДАТЭРМІНОВАЕ ГАЛАСАВАННЕ

Усталяваны выбарчым кодэксам парадак датэрміновага галасавання належным чынам адсутнасці ўмяшальніцтваў на працягу пяцідзённага перыяду датэрміновага галасавання

ўсіх правоў чалавека і асноўных свабод, прадугледжаных Капенгагенскім дакументам, не магло быць аб'ектам ніякіх абмежаванняў, акрамя тых, якія прадугледжаны законам і адпавядаюць іх абавязальніцтвам па міжнародным праве. Любое абмежаванне павінна быць увязана з адной з мэт закона, які ўжываецца, і павінна быць строга супамерна прызначэнню гэтага закона.

²⁶ З прычыны таго, што яны накіраваліся ў Мінск, каб здаць у Цэнтравыбаркам адпаведныя рэгістрацыйныя дакументы.

²⁷ Паводле якога права кожнага чалавека валодаць эфектыўнымі сродкамі прававой абароны супраць адміністрацыйных рашэнняў адносіцца да элементаў справядлівасці, якія істотна неабходныя для поўнага выразу годнасці, уласцівай чалавечай асобе, і роўных і неад'емных правоў ўсіх людзей.

не гарантаваў. Працэс датэрміновага галасавання быў праблематычным сваёй непадкантрольнасцю, некіруемасцю і нявызначанасцю працэдур. Адным з узнікшых пытанняў стала адсутнасць кворуму членаў УВК у кожны з дзён датэрміновага галасавання, а іншы датычыўся забеспячэння недатыкальнасці матэрыялаў па выбарах пры іх захоўванні ў начны час сутак. Каб часткова ўрэгуляваць іх, 18 верасня Цэнтравыбаркамам была прынята пастанова аб тым, што прарэзы для апускання бюлетэняў у скрынях павінны заклеівацца пасля кожнага з дзён датэрміновага галасавання. Нягледзячы на тое, што дадзеная пастанова стала заслугоўваючай ухвалы мерай, у дастатковай ступені асноўных праблем, якія перашкаджаюць падсправаздачнай і празрыстай рэгламентацыі датэрміновага галасавання яна не вырашыла.

У датэрміновым галасаванні прынялі ўдзел 1 843 856 (26,3 працэнта) грамадзян. Нядосыць падрабязная рэгламентацыя парадку яго правядзення ў выбарчым кодэксе пагоршылася выпадкамі аказання ціску на настаўнікаў, каб тыя прагаласавалі датэрмінова, аб якіх паведамлілі назіральнікі МНВ БДПЧ АБСЕ; у школах развешваліся аб'явы, інструктаваўшыя настаўнікаў прагаласаваць датэрмінова з апавяшчэннем, што павінны быць складзеныя спісы тых, хто датэрмінова не прагаласаваў. Аналагічны ціск назіраўся і на студэнтаў, якім прапаноўвалі адзін свабоды дзень, калі яны прагаласуюць загадзя, і адначасова складаліся спісы тых, хто не прагаласаваў датэрмінова (што прадугледжвала меры пакарання). Назіралася арганізаваная дастаўка працоўных калектываў на ўчасткі на аўтобусах для датэрміновага галасавання.

Акрамя таго, скрыні для галасавання, якія выкарыстоўваліся падчас прайшоўшых выбараў, былі неаднолькавай канструкцыі, быўшы вырабленымі акруговымі і ўчастковымі выбарчымі камісіямі самастойна. Узнікшая ў гэтай сувязі адсутнасць аднастайнасці прывяла да таго, што стала практычна немагчымым вызначыць, ці парушалася недатыкальнасць скрыні. Акрамя таго, назіральнікі БДПЧ АБСЕ звярнулі ўвагу на адрозненне падыходаў да замацавання і апячатвання скрынь для галасавання, асабліва што датычылася заклеівання прарэзаў для апускання бюлетэняў на начны час сутак.

У выніку вышэйадзначанага, захавалася адкрытасць выкарыстаннага падыходу да арганізацыі датэрміновага галасавання да злоўжыванняў, у яшчэ большай ступені падарваўшы давер да выбарчага працэсу.

В. АДКРЫЦЦЕ ўЧАСТКАЎ І ГАЛАСАВАННЕ

У дзень выбараў было выстаўлена 449 назіральнікаў для назірання за адкрыццём участкаў для галасавання, самім працэсам галасавання, падлікам галасоў і сумаваннем вынікаў акруговымі выбарчымі камісіямі. Сярод іх было 76 пар назіральнікаў, перад якімі спецыяльна ставілася задача правесці назіранне за працэсам сумавання вынікаў.

Назіральнікі далі працэдурны адкрыцця участкаў для галасавання ў цэлым добрую або вельмі добрую адзнаку ў 100 працэнтах з 125 выпадкаў назірання. Прысутнасць назіральнікаў ад кандыдатаў або партый была заўважана толькі ў 14 працэнтах выпадкаў назірання. У 23 працэнтах назіранняў паведамлялася, што скрыні для датэрміновага галасавання не знаходзіліся ў поле зроку, як таго патрабуе закон. Супрацоўнікі міліцыі прысутнічалі ў памяшканнях участкаў для галасавання ў 40 працэнтах выпадкаў назірання за працэдурай адкрыцця, хоць па ўражанню назіральнікаў МНВ АБСЕ гэта не стварыла ніякіх праблем. У заканадаўстве Рэспублікі Беларусь адсутнічаюць якія бы то ні

было прававыя палажэнні, якія датычацца прысутнасці супрацоўнікаў міліцыі на ўчастках для галасавання.

Назіральнікамі МНВ АБСЕ было здадзена 1570 справаздач аб правядзенні галасавання на выбарчых участках у дзень выбараў. У 94,7 працэнтах выпадкаў працэс галасавання заслужыў добрую або вельмі добрую адзнаку. Аб напружанасці або хваляваннях паведамлялася вельмі рэдка, і быў зафіксаваны ўсяго адзін выпадак запалохвання выбаршчыкаў. Агітацыйныя матэрыялы знаходзіліся навідавоку ў памяшканні ўчастка для галасавання ў 3 працэнтах выпадкаў. Прысутнасць назіральнікаў ад кандыдатаў або партый была заўважана толькі ў 18 працэнтах выпадкаў.

На 9 працэнтах наведаных участкаў для галасавання назіральнікамі адзначалася, што працэс галасавання праходзіў не цалкам у поле іх зроку, пры гэтым старшыні УВК у сваёй большасці ахвотна задавальнялі запыты назіральнікаў аб інфармацыі. На 13 працэнтах наведаных выбарчых участкаў назіральнікамі было заўважана, як у адной і той жа кабінэ адначасова галасавала больш двух чалавек, і было зафіксавана 9 выпадкаў, калі выбаршчыкі галасавалі больш аднаго разу. Акрамя таго, у 76 працэнтах выпадкаў адсутнічалі патрабаваныя ў адпаведнасці з законам аб'явы аб выбыцці кандыдатаў, які адбыўся пасля вырабу бюлетэняў, з прычыны чаго існавала магчымасць неўсвядомленага марнавання выбаршчыкамі сваіх галасоў на ўжо не прымаўшых удзелу ў перадвыбарнай гонцы. Сямідзiesiąці тром працэнтам выбаршчыкаў на назіраўшыхся ўчастках для галасавання, якія, каб прагаласаваць, звярнуліся за дапамогай, такая дапамога была аказаная асобай, не запрошанай выбаршчыкам па ўласным меркаванні, што супярэчыць прававым палажэнням.

Падчас прайшоўшых выбараў Цэнтравыбаркамам не быў урэгуляваны шэраг ключавых пытанняў, не растлумачаных у ВК. Адно з іх датычылася адсутнасці выразных і падрабязных правіл, вызначаючых парадак вырабу бюлетэняў, колькасць бюлетэняў, якія трэба вырабіць, працэнт запасных бюлетэняў і элементы аховы. Місіі па назіранні за выбарамі БДПЧ АБСЕ засталася незразумела, у чыіх руках знаходзіўся лішак бюлетэняў і як забяспечвалася яго недатыкальнасць. Акрамя таго, існуючая практыка папярэдняга франкіравання бюлетэняў дапускае магчымасці для злоўжыванняў, асабліва калі не забяспечваецца надзейнага захоўвання рэзервовых бюлетэняў.

У сваім стаўленні да назіральнікаў у дзень выбараў участковыя камісіі па-рознаму тлумачылі палажэнні артыкула 13 ВК. Па паведамленнях назіральнікаў МНВ АБСЕ часцяком УВК, выконваючы патрабаванне аб неўмяшальніцтве ў працу выбарчых камісій, дэманстравалі фармалізм, а часам нават усаджвалі назіральнікаў на адлегласці цэлых дзiesiąці метраў ад месцаў галасавання і падліку галасоў.

У шэрагу выпадкаў у дзень выбараў сярод праблем таксама згадвалася колькасць выбаршчыкаў, прыпісаных да выбарчага ўчастка. Усталяваны ў цяперашні час мінімум у 20 выбаршчыкаў занадта малы, каб было можна гарантаваць таемнасць волевыяўлення, тады як дапушчальны ў цяперашні час максімум у 3 000 выбаршчыкаў занадта вялікі, каб забяспечыць аператыўнае праходжанне галасавання ў дзень выбараў.

Нарэшце, у шэрагу населеных пунктаў незвычайна вялікай аказалася колькасць выбаршчыкаў, якія прагаласавалі з выкарыстаннем пераносных скрынь, што выклікала занепакоенасць адносна неўмяшальніцтва ў дадзены працэс, паколькі выкарыстанне пераносных скрыняў застаецца большай часткай нерэгламентаваным, што ў сваю чаргу

падняло пытанне аб падсправаздачнасці і празрыстасці галасавання па месцы знаходжання выбаршчыкаў.

С. Падлік галасоў

Выбарчы працэс зведаў значнае пагаршэнне пры ажыццяўленні працэдур падліку галасоў, парушаючы тым самым параграф 7.4 капенгагенскіх абавязальніцтваў АБСЕ²⁸. Дзеючымі ў цяперашні час працэдурамі не забяспечваецца празрыстасці і падсправаздачнасці пры падліку галасоў. У сваіх паведамленнях назіральнікі далі працэсу падліку галасоў дрэнную або вельмі дрэнную адзнаку на 48 працэнтах назіраўшыхся ўчасткаў для галасавання. У 49 працэнтах выпадкаў колькасць прагаласаваўшых датэрмінова не суадносілася з колькасцю роспісаў у спісах выбаршчыкаў, а самі спісы выбаршчыкаў не выкарыстоўваліся для ўсталявання агульнай колькасці прагаласаваўшых ў 33 працэнтах назіраўшыхся падлікаў. У 54 працэнтах назіранняў бюлетэні са скрыні для датэрміновага галасавання не падлічваліся асобна ад астатніх бюлетэняў. Акрамя таго, у 51 працэнце выпадкаў не ажыццяўлялася неадкладнага ўнясення колькасці некарыстаных бюлетэняў у пратакол аб выніках галасавання. У 61 працэнце выпадкаў колькасць прагаласаваўшых выбаршчыкаў таксама не ўносілася ў пратакол аб выніках да адчынення скрынь для галасавання.

У больш за палове выпадкаў бюлетэні, якія знаходзіліся ў скрынях для датэрміновага галасавання, пераносных скрынях і стацыянарных скрынях падлічваліся паасобна, як і належыць. У 52 працэнтах падлікаў назіральнікі МНВ БДПЧ АБСЕ не маглі бачыць зробленыя выбаршчыкамі адметкі; такім чынам, ніякай магчымасці даведацца, ці правільна падлічваліся бюлетэні, не было. У 8 выпадках назіральнікі сталі сведкамі наўмыснай фальсіфікацыі, у тым ліку ўкіду дадатковых бюлетэняў і фальсіфікацыі пратаколаў. Таксама мелі месца прэцэдэнты, калі пратаколы падпісваліся загадзя, яшчэ да ўсталявання вынікаў. Вынікі галасавання па стацыянарных скрынях не занасіліся ў пратакол аб выніках галасавання ў 47 працэнтах назіраўшыхся падлікаў.

Працэсы зачынення ўчасткаў і падліку галасоў не праходзілі цалкам у поле зроку назіральнікаў на 40 працэнтах назіраўшыхся ўчасткаў для галасавання, а ў 35 працэнтах выпадкаў паведамлялася, што яны не былі дапушчаныя да назірання або сутнуліся пры гэтым з перашкодамі. Былі адзначаны шматлікія выпадкі, калі працэдура падліку праходзіла ў поўнай цішыні, а члены камісіі перадавалі адзін аднаму маленькія лісткі паперы; гэта ў значнай меры падарвала наогул якую бы то ні было празрыстасць падліку. Назіральнікі звярнулі ўвагу, што ў шэрагу выпадкаў мелі месца значныя разыходжанні паміж яўкай, якая назіралася, і колькасцю галасоў, занесенай у пратакол УВК²⁹. Амаль у чвэрці выпадкаў копіі пратаколаў не вывешваліся для ўсеагульнага азнаямлення.

Часам участковыя камісіі адмаўлялі назіральнікам МНВ АБСЕ у магчымасці азнаёміцца са спісамі выбаршчыкаў, атрыманні інфармацыі аб колькасці выбаршчыкаў, якія прагаласавалі датэрмінова, і колькасці выбаршчыкаў, што прагаласавалі па месцы знаходжання. Акрамя таго, у ВК няма канкрэтных палажэнняў, якія гарантуюць

²⁸ Якім прадугледжана, каб галасаванне праводзілася таемна або ўжывалася раўнацэнная працэдура свабоднага галасавання і каб падлік галасоў і паведамленне аб ім былі сумленнымі, а афіцыйныя вынікі былі апублікаваныя.

²⁹ Напрыклад, як паведаміла адна з пар назіральнікаў МНВ АБСЕ, выстаўленая ў якасці замацаванай за адным участкам для галасавання, якая ўвесь дзень выбараў правяла толькі на ім, за дзень ёю было заўважана ўвогуле 154 выбаршчыка, тады як паводле пратаколу з афіцыйнымі вынікамі яўка па дадзеным участку для галасавання была зафіксавана ў колькасці 456 выбаршчыкаў.

паўнаўтаснае назіранне за падлікам галасоў. Калі таксама ўлічыць адсутнасць патрабавання аб прадастаўленні назіральнікам засведчанай копіі пратакола, то станавілася практычна немагчыма вызначыць, ці правільна былі падлічаны бюлетэні і аб'яўлены вынікі.

XV. ПАДВЯДЗЕННЕ І АБ'ЯЎЛЕННЕ ВЫНІКАЎ ВЫБАРАЎ

Вышэйзгаданыя праблемы пагоршыліся пры перадачы матэрыялаў па выбарах у АВК і сумаванні вынікаў. Чатыры пары назіральнікаў МНВ АБСЕ паведамілі, што матэрыялы па выбарах замест АВК былі накіраваныя ў мясцовыя выканаўчыя камітэты. Дваццаці чатыром з 76 спецыяльна прызначаных для назірання за працай АВК пар назіральнікаў было заяўлена, што ніякага сумавання вынікаў увечар у дзень выбараў праводзіцца не будзе, і што ім варта вярнуцца раніцай. Шмат з іх вярнуліся наступнай раніцай, аднак ім было заяўлена, што за ходам «працоўнага паседжання» назіранне не вядзецца, а афіцыйныя паседжанні, дзе назіранне ажыццяўлялася, апынуліся простаай аб'явай вынікаў; у ВК ніякага размежавання паміж працоўнымі паседжаннямі і іншымі паседжаннямі выбарчых камісій, адкрытымі для наведвання грамадскасцю, не праводзіцца.

Назіральнікі МНВ АБСЕ адзначылі, што ў 55 працэнтах назіранняў за сумаваннем вынікаў лічбы, якія ўносіліся ў зводныя табліцы заставаліся для іх нябачнымі. У 18 выпадках назіральнікі зафіксавалі разыходжанні паміж вынікамі з УВК і лічбамі, якія былі ўнесены пры сумаванні дадзеных акруговымі камісіямі. Сумаванне вынікаў заслужыла ў цэлым дрэнную або вельмі дрэнную адзнаку груп назіральнікаў у 23,4 працэнтах назіранняў.

З кастрычніка на сваім паседжанні Цэнтравыбаркам зацвердзіў афіцыйныя вынікі выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі. У адпаведнасці з імі ў спісы выбаршчыкаў было занесена 7 016 711 грамадзян, а колькасць выдадзеных бюлетэняў налічвала 5 387 981. Агульная яўка, такім чынам, склала 76,7 працэнта. Больш трэцяй частцы выбаршчыкаў (26,3 працэнта) з гэтай агульнай лічбы прагаласавала да дня выбараў падчас датэрміновага галасавання.

ЦВК таксама абвясціла, што 50-працэнтны бар'ер яўкі быў пераадолены ва ўсіх 110 выбарчых акругах і ў кожнай з іх у першым туры быў абраны адзін з кандыдатаў, які набраў больш за 50 працэнтаў галасоў. Такім чынам, нідзе другога тура або паўторных выбараў абвешчана не было. Абрання ў парламент не атрымалася здабыць ніводнаму з кандыдатаў ад апазіцыі.

Пасля іх аб'яўлення канчатковыя вынікі не былі апублікаваныя Цэнтравыбаркамам з разбіўкай па ўчастках для галасавання ні на сайце камісіі ў Інтэрнэце, ні ў якім бы то ні было іншым фармаце. Такім чынам, засталася незадзейнічанай яшчэ адна ключавая састаўляючая публічнай галоснасці і падсправаздачнасці, пры гэтым дадзенае пытанне паднімалася МНВ БДПЧ АБСЕ неаднаразова. Дадатковая інфармацыя аб выніках выбараў прыведзена ў Дадатку да гэтай справаздачы.

XVI. ЗАЯВЫ І СКАРГІ, ЯКІЯ ДАТЫЧАЦА ДНЯ ВЫБАРАЎ

ВК прадугледжана, што заявы і скаргі, якія паступілі ў дзень галасавання, падлягаюць разгляду камісіямі неадкладна. Па стане на 9 кастрычніка ў ЦВК было пададзена ў

агульнай складанасці 35 скарг у сувязі з вынікамі выбараў, у тым ліку 24 з патрабаваннем прызнаць вынікі выбараў несапраўднымі. Васемнаццаць было накіравана назад у АВК для разгляду. Ва ўсіх 18 выпадках яны былі адхіленыя. Было адхілена таксама чатыры скаргі з патрабаваннем аб пераліку галасоў. Пры гэтым дадзеныя акруговыя камісіі ўжо прынялі рашэнне аб зацвярджэнні вынікаў выбараў да слухання ўсіх скарг. Дзевяць з рашэнняў АВК у дачыненні да заяўленых пасля выбараў патрабаванняў аб ануляванні вынікаў былі пасля аспрэчання ў Цэнтравыбаркам, дзе яны былі заслуханы 13 кастрычніка; усё з іх былі адхілены як беспадстаўныя.

Артыкулам 82 ВК прадугледжана, што скаргі з патрабаваннем прызнаць выбары несапраўднымі могуць падавацца кандыдатамі ў АВК не пазней чым на наступны дзень пасля выбараў. Дадзены тэрмін бачыцца неапраўдана кароткім, улічваючы, што для перадачы пратаколаў АВК у ЦВК ВК усталёўвае трохдзённы тэрмін, а для апублікавання вынікаў выбараў акруговымі камісіямі - пяцідзённы тэрмін. Выйшла так, што трое кандыдатаў у гэты тэрмін не паспелі, і іх скаргі да ўвагі прынятыя не былі. Пры гэтым самі АВК працуюць паводле стандартнага графіка разгляду дадзеных скарг (г.зн. у 3-дзённы тэрмін, які можа быць падоўжаны да 10 дзён, калі факты патрабуюць праверкі). Па законе АВК могуць усталёўваць вынікі выбараў да вынясення рашэнняў па ўсіх скаргах.

Тым жа 82 артыкулам ЦВК прадастаўляецца права распарадзіцца аб правядзенні паўторнага падліку галасоў па выбарчай акрузе. Дадзены артыкул таксама дазваляе прызнаць выбары несапраўднымі «калі падчас выбараў або пры падліку галасоў альбо пры вызначэнні вынікаў выбараў былі дапушчаны парушэнні патрабаванняў гэтага Кодэкса, якія паўплывалі на вынікі выбараў». Разам з тым, у ВК не пералічаны ні канкрэтныя парушэнні, ні якія бы то ні было крытэрыі, каб вызначыць, якія менавіта парушэнні можна лічыць дастатковымі для прызнання выбараў несапраўднымі. Калі гэтак важнае рашэнне застаецца на суб'ектыўнае меркаванне АВК, адкрываюцца магчымасці для розных і адвольных тлумачэнняў. Больш таго, паводле дадзенага палажэння ад акруговых камісій чакаецца ацэнка здзейсненых імі жа самімі парушэнняў «пры вызначэнні вынікаў выбараў», што не гарантуе аб'ектыўнасці дадзенага працэсу. Аналагічным чынам у ВК не вызначаны і якія бы то ні было парушэнні, пры якіх ЦВК павінна распарадзіцца аб правядзенні паўторнага падліку галасоў, ставячы дадзенае пытанне ў поўную залежнасць ад варыянту інтэрпрэтацыі.

Улічваючы абмежаваныя правы назіральнікаў і існуючую практыку ўтойвання ад іх важнай інфармацыі і дакументаў, здольнасць кандыдатаў сабраць доказы ў дастатковым аб'ёме, каб абгрунтаваць прызнанне выбараў несапраўднымі або правядзенне паўторнага падліку галасоў зводзіцца да мінімуму. Больш таго, некаторыя АВК на паседжанні, дзе слухаліся скаргі, нават не запрасілі іх заяўнікоў. Пры такіх акалічнасцях і з улікам вельмі кароткіх тэрмінаў для падачы скаргі з патрабаваннем прызнаць выбары несапраўднымі рэальныя спробы аспрэчыць вынікі выбараў становяцца неверагоднымі.

Шмат са звярнуўшыхся са скаргамі спасылаліся на акалічнасці, якія патрабавалі правядзення расследавання, што знаходзілася па-за межамі магчымасцяў выбарчых камісій, таму некаторыя са скаргаў былі накіраваны для правядзення расследавання ў пракуратуру. Тым не менш, па ўсёй бачнасці, пракуратура ў сваёй працы кіравалася іншымі тэрмінамі для слухання пададзеных пасля выбараў скарг, і рашэнні АВК па дадзеных скаргах былі прынятыя, не чакаючы вынікаў расследавання пракуратуры. Па сваёй сутнасці, механізм разгляду пададзеных пасля дня выбараў заяў і скарг у яго цяперашнім выглядзе атрымаць паўнаўраўнаважаную судовую абарону не дазваляе.

XVII. РЭКАМЕНДАЦЫІ

Ніжэйзгаданыя рэкамендацыі выносяцца на разгляд уладаў Беларусі, палітычных партый і грамадзянскай супольнасці ў мэтах далейшай падтрымкі іх намаганняў па правядзенні выбараў у адпаведнасці з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ і іншымі стандартамі дэмакратычных выбараў. БДПЧ АБСЕ запэўнівае ў сваёй гатовасці аказаць садзейнічанне ўладам і грамадзянскай супольнасці Беларусі ў далейшым удасканаленні выбарчага працэсу.

A. АГУЛЬНЫЯ

1. Уладам Беларусі варта сур'ёзна прадумаць і вызначыць дзейсныя і канкрэтныя крокі па выкананні папярэдніх рэкамендацый, прапанаваных БДПЧ АБСЕ у былых справаздачах аб выбарах і юрыдычных заключэннях. Яны захоўваюць прынцыповую важнасць для паляпшэння выбарчага працэсу.

B. ПРАВАВАЯ БАЗА

2. Улады Беларусі маглі бы ўступіць у адкрыты і паўнаўважаны дыялог са ўсімі зацікаўленымі бакамі падчас выбараў, у тым ліку з апазіцыяй, аб пераглядзе нарматыўна-прававой базы для правядзення выбараў у Беларусі; гэта працягвае заставацца адной з галоўных перашкод на шляху да правядзення выбараў у адпаведнасці з абавязальніцтвамі ў рамках АБСЕ. У прыватнасці, у выбарчы кодэкс (ВК) варта ўнесці папраўкі, каб:
 - вызначыць выразныя і падрабязныя працэдуры для асноўных этапаў выбарчага працэсу (сярод якіх утварэнне выбарчых участкаў, вылучэнне і рэгістрацыя кандыдатаў, датэрміновае галасаванне, падлік галасоў і сумаванне вынікаў), якія гарантуюць шырокае прадстаўніцтва, празрыстасць, адсутнасць умяшальніцтва і справядлівасць,
 - зняць неапраўданыя перашкоды на шляху да рэгістрацыі кандыдатам і дазволіць унясенне выпраўленняў у падаваемыя на рэгістрацыю дакументы. Працэдура рэгістрацыі павінна быць ліберальнай, мэтай якой з'яўляецца толькі вызначэнне наяўнасці падтрымкі выбаршчыкаў, каб адсеяць фіктыўныя кандыдатуры. Працэдурныя нормы не павінны ўсталёўваць неабгрунтаваных бар'ераў перад грамадзянамі, якія рэалізуюць адно са сваіх асноўных правоў - балатавацца ў якасці кандыдата,
 - стварыць умовы, якія дазваляюць кандыдатам праводзіць агітацыйную кампанію, не абцяжараную кантролем з боку дзяржавы, атрымліваючы ў сваё распараджэнне дастатковы аб'ём рэсурсаў, каб ажыццяўляць паўнаўважаны агітацыю. Пры гэтым ВК павінен зняць абмежаванні, якія накладваюцца на права індывидуальных выбаршчыкаў і палітычных партый агітаваць за або супраць кандыдатаў,
 - зацвердзіць механізм разгляду заяў і скарг, які бы забяспечваў дзейсныя сродкі прававой абароны як для кандыдатаў, так і асобных выбаршчыкаў. У якасці кіраўніцтва па распрацоўцы паправак у гэтым напрамку могуць быць выкарыстаны рэкамендацыі, якія змяшчаюцца ў Сумесным заключэнні ад 2006 года,
 - правесці выразнае размежаванне паміж падачай СМІ інфармацыі аб перадвыбарнай кампаніі кандыдатаў і «агітацыяй»; гэта дазволіла бы СМІ больш прадметна і інфарматыўна асвятляць выбарчую кампанію,

- забяспечыць замацаванне ў ВК больш выразных гарантый і поўнай павагі на практыцы права назіральнікаў наведваць усе паседжанні камісій на ўсіх узроўнях, у любы час назіраць за мерапрыемствамі па падрыхтоўцы і правядзенню выбараў і атрымліваць на ўсіх узроўнях копіі пратаколаў, зводных табліц, журналаў і іншых дакументаў.
3. Маглі бы быць прынятыя папраўкі да закона «Аб масавых мерапрыемствах» для прывядзення яго ў адпаведнасць міжнародным стандартам свабоды сходаў, дазволіўшы дзейсную рэалізацыю дадзенага права падчас выбарчай кампаніі. У прыватнасці, грамадзяне павінны толькі апавяшчаць адпаведныя органы ўлады аб правядзенні такога роду мерапрыемства, а не ў абавязковым парадку звяртацца за атрыманнем папярэдняга дазволу.

С. ПРАЦА ВЫБАРЧЫХ КАМІСІЙ

4. У мэтах дасягнення ўсёабдымнай і рознабаковай збалансаванасці інтэрасаў і забеспячэння функцыянальнай адасобленасці ад дзяржаўных органаў прызначэнне складу выбарчых камісій магло бы ажыццяўляцца з ліку кандыдатур, вылучаных палітычнымі партыямі, пры гэтым:
- павінна быць недапушчальнай адначасовая занятасць у органах дзяржаўнага кіравання,
 - павінна забараняцца ўтварэнне такога складу выбарчых камісій, пры якім на іх дзейнасць пераносяцца прафесійныя адносіны службовага падначалення, якія ўсталяваліся раней,
 - у аснове працы кожнай выбарчай камісіі павінен ляжаць прынцып калегіяльнасці, які засноўваецца на агульнай прыхільнасці выкананню ВК і іншых нарматыўных актаў,
 - прыярытэтам ва ўтварэнні збалансаваных па складзе органаў па падрыхтоўцы і правядзенню выбараў можа служыць прызначэнне ва ўсе выбарчыя камісіі ў якасці іх паўнапраўных, маючых права ўдзельнічаць у галасаванні членаў прадстаўнікоў палітычных партый. Апазіцыйныя партыі павінны мець у складзе выбарчых камісій гарантаваную квоту прадстаўніцтва.
5. У дачыненні да аспектаў, якія не знайшлі адлюстравання ў ВК, Цэнтравыбаркамам маглі бы прымацца выразныя і падрабязныя палажэнні ў выглядзе выкладу адпаведных правіл, якія адносяцца да асноўных стадый выбарчага працэсу; імі павінны гарантавацца шырокае прадстаўніцтва, празрыстасць, адсутнасць умяшальніцтва і справядлівасць.
6. Выраб бюлетэняў мог бы ажыццяўляцца пад кіраўніцтвам і кантролем ЦВК, і належала бы зацвердзіць падрабязныя прававыя палажэнні для ўрэгулявання пытанняў па забеспячэнні неўмяшальніцтва. Акрамя таго, ЦВК варта прымаць рашэнне аб канкрэтнай колькасці бюлетэняў, якія будуць выраблены, разлічанай на падставе фактычнай колькасці зарэгістраваных выбаршчыкаў плюс працэнт запасу.
7. Магчыма было б унесці папраўкі ў артыкул 17.2 ВК, павялічыўшы мінімальна дапушчальную і паменшыўшы максімальна дапушчальную колькасць выбаршчыкаў, якія прыходзяцца на адзін выбарчы ўчастак, у параўнанні з цяперашнімі, каб павузіць патэнцыял узнікнення пагроз таемнасці волевыяўлення і

знізіць рызыку перапоўненасці ўчасткаў галасавання людзьмі і стварэння занадта доўгіх чэрг.

D. РЭГІСТРАЦЫЯ КАНДЫДАТАЎ

8. Варта разгледзець магчымасць прадастаўлення ўсім зарэгістраваным палітычным партыям дазволу вылучаць кандыдатаў ва ўсіх выбарчых акругах, нягледзячы на іх рэгістрацыйны статус на рэгіянальным узроўні, пры ўмове адпаведнасці такіх кандыдатур і партый астатнім патрабаванням закона.

E. РЭГІСТРАЦЫЯ ВЫБАРШЧЫКАЎ

9. Можна было бы распрацаваць адладжаную сістэму рэгістрацыі выбаршчыкаў у агульнанацыянальным рэестры з яго вядзеннем і абнаўленнем на сталай аснове, што дазволіла бы ажыццяўляць крыжаваныя праверкі і мінімізаваць недакладнасці, у прыватнасці адсутнасць у выбаршчыкаў рэгістрацыі або паўтор імёнаў.
10. Тэрмін унясення змен у спісы выбаршчыкаў мог бы заканчвацца за вызначаны перыяд часу да выбараў, пасля чаго даданне ў іх запісаў дазвалялася бы толькі па рашэнні суду належнай інстанцыі.

F. ПЕРАДВЫБАРНАЯ АГІТАЦЫЯ

11. Выканаўчыя органы не павінны гуляць ніякай значнай ролі ў перадвыбарнай кампаніі, а кандыдатам варта прадаставіць больш свабоды ў арганізацыі ўласнай кампаніі, у тым ліку агітацыйных мерапрыемстваў.
12. Змест праграмных матэрыялаў і выступаў кандыдатаў не павінен падвяргацца зменам з боку якіх бы то ні было органаў. Усім кандыдатам павінна быць прадастаўлена магчымасць выбару характару прадстаўлення сваёй кандыдатуры ў рамках заканадаўства.

G. СМІ

13. Дзяржаўны орган вясчання – «Нацыянальную дзяржаўную тэлерадыёкампанію» - магчыма было бы пераўтварыць у сапраўдна незалежную грамадскую вясчальную арганізацыю, рэдактарская палітыка якой не залежыла бы ад дзяржаўных органаў.
14. СМІ, асабліва дзяржаўныя электронныя СМІ, маглі бы разгледзець магчымасць выкарыстання розных фарматаў, каб выбаршчыкам прадастаўлялася ўсебаковая і паўнаватасная інфармацыя аб кандыдатах, важных аспектах выбарчага працэсу, у тым ліку ў рамках навучання выбаршчыкаў, а таксама аб парадку атрымання прававой абароны пры падачы скарг.
15. Бясплатныя агітацыйныя выступы кандыдатаў маглі бы транслявацца непасрэдна да або адразу пасля асноўнага выпуску вячэрніх навін, дазваляючы выбаршчыкам лепш пазнаёміцца з кандыдатамі. Варта разгледзець магчымасць выкарыстання аднаго з фарматаў, які можа выклікаць цікавасць у шырэйшай аўдыторыі – напрыклад, дэбатаў або інтэрв'ю з кандыдатамі.

16. Варта заснаваць незалежны орган па ажыццяўленні нагляду за дзейнасцю сродкаў масавай інфармацыі каб аслабіць ролю дзяржавы; яго склад павінен стаць больш рознабаковым, уключаючы прафесійных працаўнікоў СМІ і прадстаўнікоў грамадзянскай супольнасці.

Н. ГАЛАСАВАННЕ, ПАДЛІК ГАЛАСОЎ, ПАДВЯДЗЕННЕ І АБ'ЯЎЛЕННЕ ВЫНІКАЎ

17. Цэнтравыбаркаму варта ўзмацніць меры па забеспячэнні таемнасці волевыяўлення пры галасаванні па месцы знаходжання выбаршчыкаў. Пераносныя скрыні для галасавання павінны прыносіцца толькі тым выбаршчыкам, якія выказалі просьбу аб аказанні дадзенай паслугі, абгрунтаваўшы яе паважлівай прычынай.

18. Усе бюлетэні варта штампаваць непасрэдна перад выдачай выбаршчыкам, а выяўленыя ў скрынях для галасавання бюлетэні без пячаткі павінны прызнавацца несапраўднымі.

19. Скрыні для галасавання маглі бы вырабляцца паводле адзінага ўзору і замацоўвацца ахоўнымі пломбамаі, якім прысвойваліся бы індывідуальныя апазнавальныя нумары, рэгіструемыя ў журналах УВК.

20. Неабходна зрабіць крокі па забеспячэнні дадатковых гарантый недапушчэння ўмяшальніцтва падчас пяцідзённага перыяду датэрміновага галасавання. Такія гарантыі павінны з'яўляцца неабходнай умовай захавання датэрміновага галасавання ў якасці аднаго з варыянтаў удзелу ў галасаванні.

21. У выкананне закона паказчыкі яўкі і дадзеныя аб выніках па датэрміновым галасаванні, галасаванні па месцы знаходжання выбаршчыкаў і галасаванні з выкарыстаннем стацыянарных скрыняў варта ўсталёўваць і запісваць паасобна. Дададзеныя лічбы належыць занасіць у пратаколы УВК аб выніках галасавання таксама паасобна і апублікоўваць для ўсеагульнага азнаямлення на ўсіх узроўнях. У гэтым кірунку запатрабуюцца дадатковыя намаганні і падрыхтоўка.

22. Запатрабуюцца дадатковыя меры па забеспячэнні большай празрыстасці і надзейнасці працэсу падліку галасоў. Выбар кожнага з выбаршчыкаў па кожным з бюлетэняў паводле зробленай адзнакі можна было бы аб'яўляць услых, дэманструючы яе назіральнікам, каб кожны з прысутных пры падліку галасоў змог бачыць адзнаку, зробленую выбаршчыкам. Варта таксама агучваць услых агульную колькасць галасоў, аддадзеных за кожнага з кандыдатаў.

23. Усе ўчастковыя камісіі варта абавязаць неадкладна прадастаўляць афіцыйную, маючую юрыдычную сілу копію пратаколу УВК аб выніках галасавання любому акрэдытаванаму назіральніку, што звярнуўся за яе атрыманнем.

24. Цэнтравыбаркаму варта публікаваць усе вынікі выбараў з разбіўкай па выбарчых участках. Гэта ўмацавала бы публічную падсправаздачнасць, бо выбары праводзяцца па даручэнню грамадскасці.

I. УДЗЕЛ ЖАНЧЫН І НАЦЫЯНАЛЬНЫХ МЕНШАСЦЯЎ

25. Парламент і дзяржаўныя органы маглі бы стварыць больш спрыяльныя ўмовы для дзейнасці арганізацый, прадстаўляючых грамадзянскую супольнасць, карыстаючыся іх вопытам у заахвочванні ўдзелу ў выбарчым працэсе.
26. Дзяржаўныя органы маглі бы ўступіць у дыялог з грамадзянскай супольнасцю і палітычнымі партыямі на тэму выпрацоўкі metodyкі для маніторынгу і павышэння эфектыўнасці выканання Канвенцыі аб ліквідацыі ўсіх формаў дыскрымінацыі ў дачыненні да жанчын і Нацыянальнага плану дзеянняў па забеспячэнні гендэрнай роўнасці.

ДАДАТАК: ВЫНІКІ ВЫБАРАЎ

А. Канчатковыя вынікі выбараў на ўзроўні выбарчых акруг³⁰

Акруга №	Агульная колькасць выбаршчыкаў	Колькасць выбаршчыкаў, атрымаўшых бюлетэні	Яўка	Колькасць выбаршчыкаў, прыняўшых удзел у галасаванні	Колькасць несапраўдных бюлетэняў	Колькасць галасоў «супраць усіх»	Працэнт галасоў «супраць усіх», %
1	69335	47900	69.08%	47844	1097	4739	9.91%
2	69670	47390	68.02%	47334	1915	5171	10.92%
3	72544	50651	69.82%	50617	1979	5553	10.97%
4	72433	59570	82.24%	59559	1262	5056	8.49%
5	62849	44166	70.27%	44142	1323	4322	9.79%
6	59578	42886	71.98%	42879	1064	5033	11.74%
7	56065	48839	87.11%	48826	1480	4019	8.23%
8	64324	53865	83.74%	53865	1304	3686	6.84%
9	56373	44367	78.70%	44346	1063	4090	9.22%
10	65400	57540	87.98%	57530	1510	2627	4.57%
11	67194	56007	83.35%	55999	515	7940	14.18%
12	62399	44208	70.85%	44137	1181	1267	2.87%
13	56528	39119	69.20%	39119	1433	1738	4.44%
14	67933	46106	67.87%	46099	1855	4792	10.40%
15	67270	54069	80.38%	54067	493	9084	16.80%
16	59530	46176	77.57%	46175	1320	1904	4.12%
17	56180	47063	83.77%	47026	1258	1258	2.68%
18	59627	48350	81.09%	48346	848	2622	5.42%
19	60764	51332	84.48%	51308	1166	2919	5.69%
20	63898	56380	88.23%	56333	982	2814	5.00%
21	70106	66016	94.17%	66015	826	3393	5.14%
22	65106	60246	92.54%	60227	947	1850	3.07%
23	68621	62914	91.68%	62906	1648	4830	7.68%
24	65465	61257	93.57%	61249	1310	5944	9.70%
25	65573	50877	77.59%	50858	794	11548	22.71%
26	66194	55501	83.85%	55493	1243	4129	7.44%
27	63911	57411	89.83%	57352	1330	4165	7.26%
28	59117	41624	70.41%	41564	866	4829	11.62%
29	65846	60526	91.92%	60502	1057	3385	5.59%
30	55718	51074	91.67%	51043	1362	3683	7.22%
31	65825	45989	69.87%	45968	1040	4434	9.65%
32	69120	49301	71.33%	49290	1497	6937	14.07%
33	65652	47576	72.47%	47558	993	3954	8.31%
34	69241	39567	57.14%	39494	512	1583	4.01%
35	65946	46096	69.90%	46065	284	3693	8.02%
36	68784	50683	73.68%	50681	1225	5624	11.10%
37	68925	59081	85.72%	59081	1029	2969	5.03%
38	56604	52004	91.87%	52004	1346	1346	2.59%
39	56919	50593	88.89%	50589	1145	1124	2.22%
40	68966	53409	77.44%	53409	1285	6392	11.97%
41	61218	54338	88.76%	54337	1206	3450	6.35%
42	84465	64179	75.98%	64170	1379	3798	5.92%
43	59187	56725	95.84%	56725	763	2928	5.16%

44	62122	50048	80.56%	50023	1111	2836	5.67%
45	60006	54473	90.78%	54473	455	7901	14.50%
46	66849	52798	78.98%	52798	938	3978	7.53%
47	55426	51334	92.62%	51327	1354	4392	8.56%
48	67593	54984	81.35%	54978	518	8703	15.83%
49	67546	47396	70.17%	47379	1206	3138	6.62%
50	65535	43674	66.64%	43661	1080	4420	10.12%
51	70331	44799	63.70%	44792	1151	4982	11.12%
52	68033	53644	78.85%	53611	1480	5299	9.88%
53	55266	46588	84.30%	46583	986	5626	12.08%
54	67992	52701	77.51%	52701	707	6720	12.75%
55	63765	57648	90.41%	57646	1147	2737	4.75%
56	57196	46698	81.65%	46692	487	6985	14.96%
57	59357	50940	85.82%	50935	503	6822	13.39%
58	58950	44464	75.43%	44464	954	2985	6.71%
59	58828	47653	81.00%	47646	625	9912	20.80%
60	56015	48375	86.36%	48372	396	8153	16.85%
61	58285	50290	86.28%	50289	1193	4606	9.16%
62	69794	44314	63.49%	44314	1198	4071	9.19%
63	68348	48264	70.62%	48263	528	7618	15.78%
64	63937	52400	81.96%	52396	604	10593	20.22%
65	66977	49740	74.26%	49727	1148	4238	8.52%
66	68943	49707	72.10%	49685	1509	6439	12.96%
67	72226	58266	80.67%	58261	1047	4842	8.31%
68	57507	54370	94.55%	54359	1079	4231	7.78%
69	67887	47901	70.56%	47865	780	8032	16.78%
70	64993	53576	82.43%	53558	1703	4880	9.11%
71	61822	56929	92.09%	56924	894	8078	14.19%
72	58221	51830	89.02%	51830	497	6641	12.81%
73	62587	49442	79.00%	49439	1432	6248	12.64%
74	60679	48386	79.74%	48374	1476	7628	15.77%
75	65638	45594	69.46%	45530	1256	4139	9.09%
76	71211	61634	86.55%	61622	1691	6957	11.29%
77	61894	54258	87.66%	54258	1189	5243	9.66%
78	59247	40428	68.24%	40397	984	3094	7.66%
79	70253	51607	73.46%	51585	1116	2933	5.69%
80	61003	52996	86.87%	52992	918	2742	5.17%
81	62262	50931	81.80%	50921	1150	5466	10.73%
82	65331	59872	91.64%	59865	1071	3127	5.22%
83	60342	52647	87.25%	52647	1437	3350	6.36%
84	70845	48675	68.71%	48633	1133	4743	9.75%
85	68408	47212	69.02%	47146	706	3917	8.31%
86	66824	49194	73.62%	49191	1135	5052	10.27%
87	65731	50562	76.92%	50560	901	3394	6.71%
88	59738	51971	87.00%	51958	1127	4346	8.36%
89	67702	49852	73.63%	49676	1332	4225	8.51%
90	65535	57846	88.27%	57811	1010	3215	5.56%
91	56767	34783	61.27%	34754	997	2828	8.14%
92	57011	36068	63.26%	36058	1413	1413	3.92%
93	55396	33310	60.13%	33249	608	3287	9.89%
94	66590	38340	57.58%	38172	631	2252	5.90%
95	70499	43171	61.24%	43036	791	6624	15.39%
96	64568	41156	63.74%	41086	881	4557	11.09%
97	58953	35737	60.62%	35673	721	3038	8.52%

98	57159	36910	64.57%	36898	930	4957	13.43%
99	62159	38679	62.23%	38632	975	2129	5.51%
100	58512	37101	63.41%	37068	518	4397	11.86%
101	58093	37565	64.66%	37537	262	3452	9.20%
102	57649	34769	60.31%	34543	240	3759	10.88%
103	59154	36757	62.14%	36712	378	4523	12.32%
104	60688	38679	63.73%	38563	611	5788	15.01%
105	64222	41270	64.26%	41025	704	5813	14.17%
106	63126	41162	65.21%	41080	1327	3370	8.20%
107	61244	38099	62.21%	38047	1013	2991	7.86%
108	68548	43998	64.19%	43931	872	2889	6.58%
109	70027	47939	68.46%	47732	712	2946	6.17%
110	65163	40606	62.31%	40563	938	2578	6.36%
РАЗАМ	7016711	5387981	76.79%	5384647	113999	499890	9.28%

В. Статыстычныя дадзеныя аб дэпутатах, абраных у Палату прадстаўнікоў

Цэнтравыбаркам зацвердзіў афіцыйныя вынікі выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь на сваім паседжанні, якое адбылося 3 кастрычніка 2008 года.

1. Пол:

Жан		Муж	
35	31.82%	75	68.18%

2. Пераабранне:

На новы тэрмін было пераабрана 30 з 110 дэпутатаў. З тых, хто быў пераабраны, 9 жанчын і 21 мужчына.

Вобласць	Колькасць пераабраных дэпутатаў
Брэсцкая	7
Гомельская	7
Гродзенская	3
Мінская	1
горад Мінск	6
Магілёўская	3
Віцебская	3

3. Партыйная прыналежнасць:

Сярод абраных дэпутатаў толькі 7 маюць прыналежнасць да адной з палітычных партый (абедзве праўрадавыя):

- a. Камуністычная партыя Беларусі: 6
- b. Беларуская аграрная партыя: 1

У Парламент не было абрана **ні аднаго** дэпутата ад апазіцыі.

С. Спіс абраных дэпутатаў па абласцях і выбарчых акругах

Вобласць	Выбарчая акруга	Прэтэндэнт	Пол	Пераабраны(а)	Партыя
БРЭСЦКАЯ ВОБЛАСЦЬ					
Брэсцкая	1	Вялічка Алег Іванавіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Брэсцкая	2	Багдановіч Ларыса Мікалаеўна	ЖАН		Беспартыйная
Брэсцкая	3	Анішчук Ганна Тарасаўна	ЖАН		Беспартыйная
Брэсцкая	4	Федарук Ніна Фёдараўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная
Брэсцкая	5	Ваньковіч Анатоль Сцяпанавіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Брэсцкая	6	Пішч Святлана Сяргеёўна	ЖАН		Беспартыйная
Брэсцкая	7	Майсюк Уладзімір Уладзіміравіч	МУЖ	Пераабраны	КПБ
Брэсцкая	8	Андрэйчук Мікалай Канстанцінавіч	МУЖ		Беспартыйны
Брэсцкая	9	Казімірчык Яўген Аляксандравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Брэсцкая	10	Здановіч Уладзімір Мацвеевіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Брэсцкая	11	Кавалевіч Леанід Мікалаевіч	МУЖ		Беспартыйны
Брэсцкая	12	Зазуля Аляксандр Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Брэсцкая	13	Вершаловіч Ларыса Георгіеўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная
Брэсцкая	14	Мандроўская Зінаіда Міхайлаўна	ЖАН		Беспартыйная
Брэсцкая	15	Шэўчык Кастусь Фёдаравіч	МУЖ		Беспартыйны
Брэсцкая	16	Кульша Ніна Герасімаўна	ЖАН		Беспартыйная
Разам па Брэсцкай вобласці	16		7 ЖАН/9 МУЖ	7	
ВІЦЕБСКАЯ ВОБЛАСЦЬ					
Віцебская	17	Грыцкевіч Генадзь Паўлавіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	18	Аўчыннікаў Віктар Васільевіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	19	Сямашка Сяргей Аляксандравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Віцебская	20	Ласякін Аляксандр Міхайлавіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	21	Байкоў Васіль Міхайлавіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	22	Андрэйчанка Уладзімір Паўлавіч	МУЖ		Беспартыйны

Віцебская	23	Міхалевіч Анфім Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	24	Скавародка Уладзімір Юр'евіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Віцебская	25	Антонана Іна Васільеўна	ЖАН		Беспартыйная
Віцебская	26	Жарало Уладзімір Ільіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	27	Адашкевіч Уладзімір Сцяпанавіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Віцебская	28	Южык Пётр Уладзіміравіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	29	Казура Эдуард Пятровіч	МУЖ		Беспартыйны
Віцебская	30	Папкоў Аляксандр Андрэевіч	МУЖ		Беспартыйны
Разам па Віцебскай вобласці	14		1 ЖАН/13 МУЖ	3	
ГОМЕЛЬСКАЯ ВОБЛАСЦЬ					
Гомельская	31	Чыкілёў Аляксандр Сцяпанавіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	32	Бяляеў Аляксандр Арсенавіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	33	Шаўко Аляксандр Аляксандравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Гомельская	34	Кузняцова Ларыса Фёдараўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная
Гомельская	35	Філімончык Таццяна Сцяпанаўна	ЖАН		Беспартыйная
Гомельская	36	Шацько Аляксандр Віктаравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Гомельская	37	Маёраў Уладзімір Сяргеевіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	38	Кужанаў Уладзімір Іванавіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Гомельская	39	Русы Міхаіл Іванавіч	МУЖ	Пераабраны	БАП
Гомельская	40	Батан Уладзімір Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	41	Ціханская Раіса Аляксандраўна	ЖАН	Пераабрана	КПБ
Гомельская	42	Арцюшэнка Яўген Антонавіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	43	Канопліч Сяргей Міхайлавіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	44	Ісачэнка Ала Іванаўна	ЖАН		Беспартыйная
Гомельская	45	Міхасеў Уладзімір Ільіч	МУЖ		Беспартыйны
Гомельская	46	Кавалёва Валянціна Іванаўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная

Гомельская	47	Дашкевіч Георгій Віктаравіч	МУЖ		Беспартыйны
Разам па Гомельскай вобласці	17		5 ЖАН/12 МУЖ	7	
ГРОДНЕНСКАЯ ВОБЛАСЦЬ					
Гродзенская	48	Эльяшэвіч Леанід Уладзіміравіч	МУЖ		Беспартыйны
Гродзенская	49	Антоненка Аляксандр Ільіч	МУЖ		Беспартыйны
Гродзенская	50	Маскевіч Сяргей Аляксандравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Гродзенская	51	Рэмша Марына Іванаўна	ЖАН		Беспартыйная
Гродзенская	52	Гарбачонак Мікалай Нікандравіч	МУЖ		Беспартыйны
Гродзенская	53	Лузіна Валянціна Міхайлаўна	ЖАН		Беспартыйная
Гродзенская	54	Клябан Тамара Міхайлаўна	ЖАН		Беспартыйная
Гродзенская	55	Орда Міхаіл Сяргеевіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Гродзенская	56	Сцепура Васіль Ігнацьевіч	МУЖ		Беспартыйны
Гродзенская	57	Богуш Піліп Філіповіч	МУЖ		Беспартыйны
Гродзенская	58	Касцюк Мячыслаў Браніслававіч	МУЖ		Беспартыйны
Гродзенская	59	Голубева Таццяна Генадзеўна	ЖАН	Пераабрана	КПБ
Гродзенская	60	Бірукова Марыя Міхайлаўна	ЖАН		Беспартыйная
Разам па Гродзенскай вобласці	13		5 ЖАН/8 МУЖ	3	
МІНСКАЯ ВОБЛАСЦЬ					
Мінская	61	Пятровіч Уладзімір Вікенцьевіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	62	Гумінскі Віктар Аляксандравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Мінская	63	Гур'янаў Васіль Паўлавіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	64	Спільнічэнка Ігар Азоравач	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	65	Кот Алег Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	66	Люцікаў Васіль Уладзіміравіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	67	Дзямідчык Генадзь Іосіфавіч	МУЖ		Беспартыйны

Мінская	68	Усік Васіль Пятровіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	69	Лявіцкая Ганна Віктараўна	ЖАН		Беспартыйная
Мінская	70	Жгун Мікалай Анатольевіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	71	Сінякоў Уладзімір Яўцэхавіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	72	Новік Алена Аляксандраўна	ЖАН		Беспартыйная
Мінская	73	Дзікавіцкая Алена Міхайлаўна	ЖАН		Беспартыйная
Мінская	74	Кляшчук Інэса Анатолеўна	ЖАН		Беспартыйная
Мінская	75	Абаленскі Яўген Вячаслававіч	МУЖ		Беспартыйны
Мінская	76	Лаврукевіч Ганна Мікалаеўна	ЖАН		Беспартыйная
Мінская	77	Багатка Іван Мікалаевіч	МУЖ		Беспартыйны
Разам па Мінскай вобласці	17		5 ЖАН/12 МУЖ	1	
МАГІЛЁўСКАЯ ВОБЛАСЦЬ					
Магілёўская	78	Шамаль Алена Уладзіміраўна	ЖАН		Беспартыйная
Магілёўская	79	Карпак Уладзімір Валянцінавіч	МУЖ		Беспартыйны
Магілёўская	80	Глаз Анатоль Ціханавіч	МУЖ		Беспартыйны
Магілёўская	81	Асмалоўская Таццяна Сяргеёўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная
Магілёўская	82	Сакадынец Алег Сцяпанавіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Магілёўская	83	Белкіна Тамара Аляксеёўна	ЖАН		Беспартыйная
Магілёўская	84	Васіленка Уладзімір Мікалаевіч	МУЖ		Беспартыйны
Магілёўская	85	Юшкевіч Аляксандр Мікалаевіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Магілёўская	86	Ісачэнка Таццяна Мікалаеўна	ЖАН		Беспартыйная
Магілёўская	87	Мельнікаў Яўген Аляксандравіч	МУЖ		КПБ
Магілёўская	88	Разганаў Аляксандр Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Магілёўская	89	Крыжэвіч Сяргей Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Магілёўская	90	Іваноў Валерый Мікалаевіч	МУЖ		Беспартыйны

Разам па Магілёўскай вобласці	13		4 ЖАН/9 МУЖ	3	
ГОРАД МІНСК					
Горад Мінск	91	Юргелевіч Галіна Мікалаеўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная
Горад Мінск	92	Высоцкі Аляксандр Мікалаевіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	93	Паўловіч Анатоль Уладзіміравіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Горад Мінск	94	Давыдзько Генадзь Браніслававіч	МУЖ	Пераабраны	Беспартыйны
Горад Мінск	95	Лявоненка Валянціна Сцяпанаўна	ЖАН		Беспартыйная
Горад Мінск	96	Корап Раман Леанідавіч	МУЖ	Пераабраны	КПБ
Горад Мінск	97	Казлоў Аляксей Максімавіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	98	Таўкачоў Віктар Іванавіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	99	Шылава Святлана Дзмітрыеўна	ЖАН		Беспартыйная
Горад Мінск	100	Карпенка Ігар Васільевіч	МУЖ	Пераабраны	КПБ
Горад Мінск	101	Кузьміч Аляксей Фёдаравіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	102	Лукашонак Валянціна Мікалаеўна	ЖАН		Беспартыйная
Горад Мінск	103	Сухавей Святлана Іванаўна	ЖАН		Беспартыйная
Горад Мінск	104	Жураўская Валянціна Іосіфаўна	ЖАН		Беспартыйная
Горад Мінск	105	Самасейка Мікалай Леанідавіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	106	Палянская Галіна Уладзіміраўна	ЖАН	Пераабрана	Беспартыйная
Горад Мінск	107	Бусько Віталь Леанідавіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	108	Казак Мікалай Станіслававіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	109	Місурагін Ігнат Арцёмавіч	МУЖ		Беспартыйны
Горад Мінск	110	Шчарбацэвіч Тамара Георгіеўна	ЖАН		Беспартыйная
Разам па гораду Мінску	20		8 ЖАН/12 МУЖ	6	
РАЗАМ ПА РЭСПУБЛІЦЫ	110		35 ЖАН / 75 МУЖ	30	

D. Кандыдаты, якія прайшлі рэгістрацыю на парламенцкіхвыбарах 2008 года

1. Увогуле было зарэгістравана 263 кандыдата (54 жанчыны³¹ / 209 мужчын):
 - а. Вылучана ад партый: 80 (10 жанчын / 70 мужчын), у тым ліку:
 - i. Праўрадавых:
 1. Беларуская аграрная партыя (БАП): 1
 2. Камуністычная партыя Беларусі (КПБ): 11
 3. Ліберальна-дэмакратычная партыя (ЛДП): 8
 4. Рэспубліканская партыя працы і справядлівасці (РППС): 3Разам: 23
 - ii. Апазіцыйных:
 1. Партыя камуністаў Беларуская (ПКБ): 14
 2. Беларускі народны фронт (БНФ): 13
 3. Беларуская сацыял-дэмакратычная Грамада (БСДГ): 1
 4. Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада) (БСДП(Г)): 11
 5. Аб'яднаная грамадзянская партыя (АГП): 18Разам: 57
 - б. 183 без заяўленай партыйнай прыналежнасці (44 жанчыны / 139 мужчын).
2. Кандыдатамі было зарэгістравана 33 дэпутата склікання, які складаў свае паўнамоцтвы (10 жанчын / 23 мужчыны).
3. У дзень выбараў у 16 выбарчых акругах з 110 галасаванне праходзіла на безальтэрнатыўнай аснове (балатаваўся толькі адзін кандыдат). У сярэднім па кожнай акрузе балатавалася па 2,39 кандыдата. Больш падрабязная разбіўка прыведзена ў наступнай табліцы:

Колькасць кандыдатаў	Колькасць выбарчых акруг
1	16
2	54
3	26
4	11
5	2
7	1
	110

4. Цягам выбарчай кампаніі 22 кандыдата знялі свае кандыдатуры (4 жанчыны / 18 мужчын). 5 з іх былі дэпутатамі, якія балатаваліся для пераабрання (усе мужчыны). 9 з іх былі без заяўленай партыйнай прыналежнасці, а астатнія 13 прадстаўлялі наступныя палітычныя партыі: (i) БНФ: 3; (ii) КПБ: 3; (iii) АГП: 7

³¹

54 кандыдата-жанчыны балатаваліся сумарна па 48 выбарчых акругах.

ІНФАРМАЦЫЯ АБ БДПЧ АБСЕ

Бюро па дэмакратычных інстытутах і правах чалавека (БДПЧ) з'яўляецца асноўным інстытутам АБСЕ, закліканым аказваць дзяржавам-удзельніцам садзейнічанне ў «забеспячэнні поўнай павагі да правоў чалавека і асноўных свабод, прытрымліванні вяршэнства закона, развіцці дэмакратычных прынцыпаў і (...) пабудове, умацаванні і абароне дэмакратычных інстытутаў, а таксама развіцці талерантнасці ў маштабах усяго грамадства» (Хельсінкскі дакумент 1992 года). Гэта лічыцца чалавечым вымярэннем АБСЕ.

БДПЧ, размешчанае ў Варшаве (Польшча), было заснавана на Парыжскім саміце 1990 года пад назвай «Бюро па свабодных выбарах» і распачало сваю дзейнасць у маі 1991 года. Адзін год пазней, назва Бюро змянілася ў сувязі з пашырэннем яго мандата, у які ўвайшлі правы чалавека і дэмакратызацыя. Сёння ў штаце Бюро налічваецца больш за 130 спецыялістаў.

БДПЧ з'яўляецца вядучай арганізацыяй у Еўропе ў сферы **назірання за выбарамі**. Бюро каардынуе і арганізоўвае накіраванне тысяч назіральнікаў штогадова для ацэнкі выбараў у рэгіёне АБСЕ наконт адпаведнасці абавязальніцтвам в рамках АБСЕ, іншым міжнародным стандартам па правядзенню дэмакратычных выбараў і нацыянальнаму заканадаўству. Яго ўнікальная метадыка дазваляе правесці паглыблены аналіз усіх аспектаў выбарчага працэсу. Пасродкам рэалізацыі праектаў па аказанні садзейнічання БДПЧ дапамагае дзяржавам-удзельніцам палепшыць выбарчую інфраструктуру.

Дзейнасць Бюро па **дэмакратызацыі** ахоплівае наступныя тэматычныя сферы: вяршэнства закона, падтрымка ў сферы заканадаўства, дэмакратычнае праўленне, міграцыя і свабода перамяшчэння і гендэрная роўнасць. Штогод БДПЧ рэалізоўвае шэраг цэлевых праграм па развіццю дэмакратычных структур.

БДПЧ/АБСЕ таксама аказвае дзяржавам-удзельнікам садзейнічанне ў выкананні іх абавязальніцтваў па ўмацаванні і абароне правоў чалавека і асноўных свабод, прынятых у вобласці чалавечага вымярэння АБСЕ. Гэта дасягаецца дзякуючы сумеснай працы з шырокім колам партнёраў з мэтай стымуляваць супрацоўніцтва, развіваць патэнцыял і дзяліцца вопытам у такіх тэматычных абласцях, як захаванне правоў чалавека ва ўмовах барацьбы з тэрарызмам, узмацненне абароны правоў ахвяр гандлю людзьмі, навучанне і падрыхтоўка ў вобласці правоў, маніторынг захавання правоў чалавека і падрыхтоўка справаздач, а таксама правы жанчын і іх бяспека.

У рамках барацьбы за **цярплівасць і супраць дыскрымінацыі** БДПЧ аказвае дзяржавам-удзельніцам падтрымку ў актывізацыі іх барацьбы са злачынствамі на глебе нянавісці, успышкамі расізму, ксенафобіі, антысемітызму і іншымі формамі нецярплівасці. Дзейнасць БДПЧ па забеспячэнню цярплівасці і недыскрымінацыйных адносінаў сканцэнтравана ў наступных абласцях: заканадаўства, навучанне па прывядзенні законаў у выкананне, правядзенне маніторынгу, падрыхтоўка справаздач і адсочванне адказнай рэакцыі на злачынствы і інцыдэнты на глебе нянавісці, а таксама адукацыйныя мерапрыемствы па заахвочванню цярплівасці, павагі і ўзаемапаразумення.

БДПЧ кансультуе дзяржавы-ўдзельніцы па пытаннях іх палітыкі ў дачыненні да народнасцяў **рома і сінці**. Бюро спрыяе развіццю патэнцыяла і ўзаемадзеянню абшчынаў рома і сінці і садзейнічае ўдзелу прадстаўнікоў рома і сінці ў органах улады.

Усё мерапрыемствы БДПЧ праводзяцца ў цеснай каардынацыі і супрацоўніцтве з дзяржавамі-ўдзельніцамі АБСЕ, інстытутамі і палявымі місіямі АБСЕ, а таксама з іншымі міжнароднымі арганізацыямі.

Дадатковую інфармацыю можна атрымаць на Інтэрнэт-сайце БДПЧ (www.osce.org/odihr).